

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lucie Kremlová

**Adopce z pohledu adoptovaného jedince a tvorba jeho
identity**

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem „Adopce z pohledu adoptovaného jedince a tvorba jeho identity“ vypracovala samostatně a použila jsem pouze uvedenou odbornou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne

.....

Lucie Kremlová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala především PhDr. Jitce Petrové, Ph.D. za odborné vedení, vstřícný přístup a ochotu při konzultování mé bakalářské práce. Dále mé poděkování patří všem ženám, které mi poskytly rozhovor jako podnět pro sepsání případových studií. Také děkuji organizaci Dobrá rodina, o. p. s. za pomoc při hledání respondentů a své rodině a nejbližším za podporu při studiu.

Anotace

Bakalářská práce s názvem Adopce z pohledu adoptovaného jedince a tvorba jeho identity se zabývá problematikou adopce a identitou jedince, který jako adoptovaný vyrůstá v náhradní rodině. Práce je rozdělená na dvě části, teoretickou a empirickou. Teoretická část se skládá ze tří kapitol, ve kterých se zabývám významem rodiny v životě člověka, právním vymezením adopce v ČR a adopčním procesem a tvorbou identity jedince vyrůstajícího v adopci. Empirická část se opírá o kvalitativní výzkum a obsahuje tři komplexní kazuistiky adoptovaných dospělých lidí, které jsem napsala na základě provedeného polostrukturovaného anamnestického rozhovoru s respondenty. Výstup z bakalářské práce je vhodný například jako článek pro adoptivní rodiče o tom, jak přistupovat k výchově adoptovaného dítěte, nebo pro adoptované dospívající, kteří cítí potřebu sdílet své životní příběhy a nalézt pochopení ve svých pocitech.

Klíčová slova: Adopce, identita, biologická rodina, pravda o adopci

Annotation

The Bachelor's thesis entitled Adoption from the perspective of the adopted individual and the creation of his identity deals with the issue of adoption and the identity of an individual who grows up in an adoptive family. The Bachelor's thesis is divided into two parts, theoretical and empirical part. The theoretical part consists of the three chapters, where I deal with the importance of the family in a human life, the legal ground of adoption in Czech Republic and the adoption process and the creation of the identity of an individual growing up in an adoption. The empirical part is based on qualitative research and it contains three complex case studies of an adopted adults, which I wrote on the basis of a semi-structured anamnestic interview with the respondents. An output of the bachelor's thesis is suitable for example as an article for an adoptive parents how to approach the upbringing of an adopted child or for adopted teenage who feel the need to share their life stories and to find an understanding in their feelings.

Key words: Adoption, identity, biological family, the truth about an adoption

Obsah

Úvod	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Rodina	9
1.1 Stručný vývoj modelu rodiny	10
1.1.1 Funkce rodiny	10
1.1.2 Druhy rodiny	11
1.2 Rodina vlastní a náhradní	12
1.3 Základní potřeby dítěte	13
2 Adopce (Osvojení)	15
2.1 Právní vymezení adopce	15
2.1.1 Osvojitel	16
2.1.2 Osvojenec	17
2.1.3 Zrušení adopce	17
2.2 Proces adopce	17
2.2.1 Fáze adopce	18
2.3 Motivy párů k adopci	21
3 Budování identity adoptovaného dítěte	24
3.1 Identita	24
3.2 Citová vazba v adoptivní rodině	26
3.3 Pravda o adopci	28
3.3.1 Kdy sdělit dítěti pravdu	28
3.3.2 Jakým způsobem sdělit dítěti pravdu	30
3.4 Geny a výchova adoptovaného dítěte	31
3.5 Hledání kořenů a biologická rodina	32
EMPIRICKÁ (PRAKTICKÁ) ČÁST	34
4 Zhodnocení aktuálního stavu řešené problematiky	34
5 Metodika výzkumu	37
5.1 Cíle výzkumu	37
5.2 Výzkumná metoda	37
5.3 Charakteristika výzkumného souboru	37
5.4 Výzkumné otázky	38

5.5	Kazuistika č. 1	39
5.6	Kazuistika č. 2	43
5.7	Kazuistika č. 3	48
5.8	Výsledky kazuistik	52
6	Diskuse	55
	Závěr	59
	Seznam zdrojů	60

Úvod

Rodina představuje bezpečné útočiště pro všechny její členy, a to nejen po dobu dětství, ale také v dospělém životě člověka. Vztahy v ní jsou stabilní a důvěrné a členové na nich vzájemně pracují celý život. Pro spoustu lidí má rodina velmi důležitý význam. Jsou však i rodiny, kde pravidla bezpečného stálého zázemí neplatí a těmi jsou právě ty rodiny, které neplní své základní funkce. Z těchto rodin pak pochází zanedbávané či zcela opuštěné děti, pro které pak příslušné orgány a úřady hledají nejrůznější možnosti, jak tomuto dítěti pomoci a přirozené rodinné prostředí mu nahradit. Tehdy přichází na řadu náhradní rodinná péče a její různé formy v podobě pěstounské péče, adopce, poručenství či opatrovnictví.

Adopce je obecně považovaná za nejvyšší a nejdokonalejší formu náhradní rodinné péče. Je to především z toho důvodu, že dítě se díky adopci stává součástí nové rodiny a z hlediska práva vlastním dítětem rodičů, sourozencem a vnoučetem, protože zároveň tak získává i další příbuzenské vztahy. Práva a povinnosti rodičů vůči dítěti jsou stejné jako v případě biologického dítěte, což platí také ve vztahu dítěte vůči rodičům. Domov, který rodiče adopcí přijatému dítěti poskytnou, má představovat bezpečné stabilní zázemí vhodné pro jeho příznivý psychosociální vývoj a tohle prostředí má tak zvětšovat jeho šance na plnohodnotnější a šťastnější život.

Adopce je velmi aktuální téma, o němž se píše v mnoha odborných publikacích. Na toto téma jsou vydávány mnohé články a průvodci adopcí, je to téma, o kterém se také velmi diskutuje na různých internetových komunitách či seminářích. Psát bakalářskou práci na téma adopce jsem se rozhodla z důvodu, že mám v kruhu širší rodiny její dva adoptované členy, kteří jsou právě v období dospívání a velmi mě zajímalo, jak adoptovaní adoptci vnímají. Adopce je nejvíce rozebíraná mezi adoptivními rodiči či teprve žadateli o osvojení, ovšem není v takové míře rozebírána ze strany samotného dítěte. Hlavním cílem mé bakalářské práce je tedy zjistit, jak adoptovaný jedinec adopci prožívá a jaký dopad má vědomí o adopci na tvorbu jeho identity.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Cílem teoretické části je objasnit význam rodiny v životě dítěte a důležitost bezpečné citové vazby mezi adoptivními rodiči a přijatým dítětem, vymezit pojem adopce a její právní podmínky v ČR, vymezit pojem identita a objasnit, proč je pro adoptovaného jedince důležité, aby znal svou minulost a kořeny.

Cílem empirické části je zjistit, jak adoptovaní prožívají zjištění pravdy o adopci, jak charakterizují rodinné vztahy a citovou vazbu s rodiči, jak se adopce podílí na tvorbě jejich identity, jaký význam má biologická rodina v životě adoptovaného jedince a jaký názor mají adoptovaní na adopci v dospělosti.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina

„Rodina je kdokoliv, kdo tě miluje bezpodmínečně.“ – Ralph Smart

Rodina je základem společnosti. Její hlavní smysl je reprodukční, protože především svou biologickou funkcí je důležitá pro zachování lidstva. Je to primární skupina, se kterou dítě přichází ve svém životě do styku. Rodiče dítěti zabezpečují péči a jsou zodpovědní za jeho výchovu. Právě výchova dělá z člověka jako tvora biologického tvora kulturního, při které se vyvíjí jeho osobnost a postoje ke všem dalším skupinám. Odvíjí zejména od nastavení hodnotového systému rodičů, jejich vlastních tradic, názorů a postojů. Vedle výchovy je také důležitý proces socializace odehrávající se v rodině. V rámci socializace si dítě uvědomuje své místo a svou roli ve společnosti. Rodina má zásadní význam nejen pro dítě, ale i pro rodiče. Matoušek (1997) tvrdí, že vychovávat své dítě a budovat intenzivní pouto mezi rodičem a dítětem umožňuje dospělému člověku přesahovat obzor vlastního života, protože starat se o své dítě a jiné členy rodiny více než sám o sebe znamená pro mnohé lidi smysl a naplnění jejich života. Při výchově dítěte přivádíme do společnosti nového člověka, kterému předáváme naše představy, názory, pohled na svět a naše hodnoty. Na základě těchto věcí, které rodiče do svých dětí zrcadlí, si potom dítě buduje svou vlastní identitu, určitý obraz vnímání společnosti, očekávání, představy o vzdělání a zaměstnání, partnerství a vlastní budoucí rodině, a nese si je celým životem, během kterého je pak opět předá svým vlastním dětem a další generaci. (Matoušek, 1997)

Kde je rodina, tam je také i domov. Domov tvoří především bezpečné zázemí, což je důležitá podmínka šťastného dětství. Domov je pro děti tam, kde se cítí chráněno před vším, co skrývá okolní svět a co považuje za cizí a nebezpečné. Nachází se v něm lidé, na které dítě spoléhá, jako matka, otec, sourozenci a prarodiče. Dítě se zde cítí dobře a má tu své nepostradatelné místo. Místo a roli dítěte v rodině vytváří lidé, se kterými dítě žije. Tito lidé jsou pro dítě zárukou stability, tvoří a udržují mu prostředí, kam se může vždy uchýlit, a to i v dospělosti. Existuje zde určitý domácí řád, životní styl, tradice a zvyky, společné zážitky a vzpomínky. Charakter domova a prostředí, ve kterém dítě vyrůstá bude už navždy ovlivňovat jeho další životní rozhodování a jednání. (Matějček, 2018)

Pokud se tomuto obrazu představa domova a rodiny někde nepodobá, neexistuje zde žádný řád, zázemí není stabilní, lidé zde neustále přichází a odchází, nemá toto prostředí dobrý

vliv na vývoj osobnosti člověka. Dítě potom duševně strádá a začne se u něj tvořit tzv. „psychická deprivace“ jako důsledek nedostatku citových a společenských podnětů. Takové strádání je pak pro vývoj dítěte velmi závažné a nebezpečné. Děti, které vyrůstají za takových podmínek mohou velmi vážně zaostávat ve vývoji rozumových schopností a toto prostředí má negativní vliv i na vývoj jejich lidského charakteru. Když dítě trpí absencí citové výchovy, následkem toho je pro dítě neznalost lásky, hluboký pocit nejistoty a špatně nebo nijak vytvořené vědomí vlastní identity. V těchto případech je třeba dítě z takového prostředí přemístit do některé z forem náhradní rodinné péče. (Matějček, 2018)

1.1 Stručný vývoj modelu rodiny

Rodina je primární skupinou lidského života od jeho začátku až po jeho konec. Jak už bylo zmíněno, sociální a rodinné prostředí má na život dítěte významný vliv. Psychologie i přes to však dříve sledovala vývoj dítěte bez výraznějšího zájmu o prostředí, ve kterém jedinec žije a vyrůstá. Až vývojová psychologie projevila zájem o rodinu, a to hlavně díky nově vznikajícím manželským, rodinným a sourozeneckým teoriím. Na základě těchto teorií se představy o rodině začaly později výrazně měnit, protože uspořádání rodiny začínalo být mnohotvárné. Názor, že rodina je stereotypní jednotka zanikl, protože společnost přišla na to, že rodinné normy se od sebe mohou lišit z hlediska kulturní, etnické, či pohlavní odlišnosti. Pozornost si následkem toho získaly rodiny smíšené, rodiny s osamělým rodičem, rodiny po druhém sňatku anebo rodiny nesezdaných partnerů. Teoretikové tak nakonec usoudili, že zkrátka neexistuje jediný „správný“ model rodinného uspořádání a fungování. (Sobotková, 2012)

„Členové rodiny jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty.“
(Sobotková, 2012, s. 24).

Sobotková (2012) dále uvádí, že kdekoliv, kde jsou přítomné nepřetržité psychologické a emoční vazby, členové jsou vzájemně propojeni vztahy mezi sebou, mají společnou historii, současnou realitu a budoucí očekávání, označujeme toto společenství rodinou, ať už se jedná o nesezdaný pár či náhradní rodinu.

1.1.1 Funkce rodiny

V dnešní době lze tedy jen těžko vytvořit nějakou normu správného modelu rodiny. Je ale rozhodně třeba dodržovat neměnné hlavní funkce rodiny, které zaručují stabilní prostředí pro všechny členy. Na prvním místě je výchova dětí a hned poté uspokojování potřeb dospělých

členů rodiny, přičemž každá rodina dosahuje plnění svých cílů různými způsoby. Všechny důležité funkce, které musí rodina plnit, klasifikovali Havlík a Kořa (2011) jako:

- Biologicko-reprodukční funkci

Tato funkce má primárně zajišťovat zachování lidské rasy. Nezáleží zde na tom, zda se děti rodí do manželství nebo mimo něj, jejím hlavním smyslem je, že se narodí nový člověk a zároveň nová generace tohoto světa.

- Emocionální funkci

Funkce emocionální je zásadní nejen pro tvorbu identity dítěte, ale i pro rodinu jako celek. Optimální výchovné prostředí velmi úzce souvisí s citovou výchovou, kdy dítě vnímá, že je milováno a že i jeho rodiče spolu mají kladný vztah a vzájemně se respektují. Citová výchova je každodenní záležitostí a je bezprostřední. Dítě si všimá našeho chování k okolním lidem i toho, jak zvládáme stresové situace a prožíváme radost a na základě našich reakcí a činů se od nás učí a čerpá z těchto zkušeností ve vlastním životě. (Matějček, 2018)

- Socializační a výchovnou funkci

Protože je rodina přirozené prostředí, do kterého se dítě narodí a s jejími členy přichází denně do styku, je výchova hlavním úkolem rodiny, nikoliv školy, jak mnozí rodiče předpokládají. Výchova by podle Matějčka (2018) měla být důsledná, ale měla by mít určité hranice svobody, aby se dítě cítilo dobře. Také je velmi důležitá individualita ve výchově, což znamená, že každé dítě bychom měli vychovávat jinak. Není často ani dobré dva sourozence vychovávat stejně, protože každý z nich je svébytnou osobností s individuální charakteristikou.

- Ekonomickou funkci

Na fungování rodiny se podílí také její ekonomická situace a společenské postavení rodičů. Postavení rodičů ve společnosti závisí na jejich nejvyšším dosaženém vzdělání, zaměstnání, příjmech, životním stylu a schopnosti zabezpečit rodinu po stránce materiální. (Možný, 2008)

1.1.2 Druhy rodiny

Rodina se rozlišuje na druhy podle toho, jak jsou plněny její základní funkce a uspokojovány fyzické, psychické a sociální potřeby. Pokud rodiče zanedbávají některou z funkcí, zanedbávají tím i péči o dítě. Následkem toho je, že dítě bude vyrůstat v rizikovém

prostředí s nedostatkem podnětů. Takovou situaci označujeme jako tzv. „poruchy rodičovské role“, kdy se rodiče o své děti starat nechtějí, neumí, anebo nejsou schopni základní funkce rodiny zajistit. Podle těchto faktorů pak dělíme typy rodiny na funkční, problémovou, dysfunkční a afukční. (Fischer, Škoda, 2014)

Za **funkční rodinu** považujeme tu, kde je dítěti věnována potřebná pozornost a péče. Rodiče učí dítě vnímat radost, potěšení, umět je spontánně prožívat a adekvátně reagovat na problémy, rozpory a každodenní překážky v životě. Probíhá zde také pozitivní sociální interakce neboli vzájemné ovlivňování lidí. Platí tu naprostá otevřenost v komunikaci a členové rodiny si vytváří takový vztah, který budou celoživotně rozvíjet a vzájemně o něj pečovat.

Problémová rodina je ta, v níž se objevují poruchy v plnění základních funkcí, což si vyžaduje zvláštní pozornost orgánu sociálně právní ochrany dětí. Nejedná se však o poruchy rodiny tak závažné, že by ohrožovaly život a vývoj dítěte. Rodina je stále schopná spolu komunikovat a řešit společně problémy uvnitř rodinného kruhu.

Naopak ve **dysfunkční rodině** už dochází k takovým poruchám funkcí rodiny, které velmi ohrožují vývoj dítěte a rodina již není schopná vyřešit tyto problémy sama. Dítě bývá vtaženo do problémů a hádek rodičů, na jeho psychický vývoj není brán ohled a následkem toho se u dítěte v budoucnu často projevuje rizikové chování. V těchto případech je na místě učinit jistá opatření zvenčí za pomoci orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

V **afunkční rodině** je vývoj a často i život dítěte ohrožen natolik, že jediným možným řešením je umístění dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče. Rodina v tomto případě zcela selhala v plnění všech svých základních funkcí a rodiče jsou následně soudně zbaveni rodičovských práv. (Fischer, Škoda, 2014)

1.2 Rodina vlastní a náhradní

Pokud je situace v rodině natolik kritická, že dítě z ní musí být odebráno orgánem sociálně právní ochrany dětí, protože rodiče nejsou z nejrůznějších důvodů schopni se o dítě postarat, přichází na řadu umístění dítěte do náhradní rodinné péče, anebo do náhradní výchovné péče. **Náhradní výchovná péče** je ústavní péče, do které je umístěno dítě, není-li určeno jako vhodné pro náhradní rodinnou péči z důvodu např. vážných výchovných problémů. **Náhradní rodinná péče** má několik forem péče o děti, ve kterých je dítě vychováváno „náhradními rodiči“ v co nejpřirozenějším rodinném prostředí. Tímto je u nás myšlena zejména pěstounská péče, nebo adopce. (Matějček a kol., 1999) Právě adopcí a jejím vlivem na budování

identity dítěte se budu v této práci zabývat a celý proces adopce podrobněji rozeberu v další kapitole.

Umístění dítěte mimo vlastní rodinu je proces velmi odpovědný a odborný. Jaký má vlastně ale pro dítě význam označení vlastní a náhradní rodina? Matějček (1994) uvádí, že náhradní rodina je mnohými lidmi často vnímána jako něco nepřírozeného a falešného. Odebrání dítěte z rodiny zní sice strašidelně, ale vyrůstá-li dítě v nepříznivých podmínkách škodlivých pro jeho vývoj, je to pro dítě ten nejlepší způsob pomoci. Děti, kterým je zřizována náhradní rodinná péče, pochází většinou totiž z rodin, které dítěti neposkytují potřebnou péči a zájem, rodiče neplní své rodičovské povinnosti, opouštějí děti, užívají drogy, ve velké míře konzumují alkohol, zneužívají či týrají své děti, projevují se u nich poruchy osobnosti. V některých případech nejsou rodiče schopni se o dítě postarat také ze zdravotních důvodů v důsledku vážné nemoci či invalidity. Také jsou tu případy konfliktních či rozvádějících se rodičů, kteří své dítě využívají jako nástroj pro svou nenávist a vztek ke druhému partnerovi, čímž dítěti velmi vážně ubližují a podepisuje se to pak na jeho psychickém stavu a vývoji. (Fischer, Škoda, 2014)

Jak mnozí autoři, zabývající se náhradní rodinnou péčí a jejími formami, upozorňují, náhradní rodina neznamena žádnou náhražku, ani něco méněcenného a nepravého. Právě ve výše zmíněných případech je to právě to jediné nejlepší řešení, jak dítěti zajistit šanci na lepší a šťastnější život. Už dávno neplatí, že pouze biologická rodina je pro dítě nejpřírodnější prostředí pro život, které je nenapodobitelné a jedinečné a že skutečný rodičovský vztah může existovat pouze mezi vlastním otcem a matkou a jejich vlastním dítětem. Vlastní rodina má samozřejmě stále svůj význam a podstatu, avšak v dnešní době už není ideál pokrevní spojitosti nijak důležitý. Tzv. představa „hlasu krve“ ztrácí svůj význam v okamžiku, kdy opuštěné dítě, nebo dítě, kterému bylo opakovaně ubližováno najde své náhradní rodiče, kteří mu poskytnou potřebnou lásku, péči, úctu a teplo domova. V tomto případě nezáleží na tom, zda mají jeho zachránci stejné geny. Dítě přijímá za své lidi ty, kteří ho vychovávají a dávají mu najevo, že ho bezvýhradně milují. (Matějček a kol., 2002)

1.3 Základní potřeby dítěte

Pokud se má dítě vyvíjet ve zdravou a zdatnou osobnost, nestačí pouze uspokojovat jeho základní biologické potřeby, jako je jídlo, spánek, tělesné bezpečí apod. Je třeba dbát na to, aby byly v rodině také patřičně uspokojovány stejně životně důležité potřeby psychické. Langmeier

a Matějček (2011) ze své praxe s dětmi z dětského domova vyvodili a pojmenovali čtyři základní psychické potřeby dítěte, kterými jsou:

1. Potřeba stimulace kvalitních vnějších podnětů, které jsou proměnlivé a dítěti zaručí, že se nebude nudit, ale zároveň ani nebude podněty přetěžován a jeho zájmy se nebudou vyvíjet špatným směrem.
2. Naopak také potřeba stability, pevného řádu a pravidel, přičemž všechny podněty, které přicházejí zvenku, musí být smysluplné a nesmí být vnímány jako náhodné a chaotické, aby se z nich dítě mohlo učit.
3. Potřeba vřelých citových vztahů, nejenom se svými rodiči a vychovateli, ale také sociálních vztahů s lidmi ze širokého okolí, které jsou důležité pro vnitřní uspořádání osobnosti dítěte a pocitu životní jistoty.
4. Potřeba vědomí vlastního „já“, aneb potřeba identity, která dítěti umožňuje, aby se začlenil do společnosti, byl uznáván a oceňován a nastavil si svůj hodnotový žebříček a životní cíle. (Matějček, 2013, s. 37)

K těmto čtyřem základním psychickým potřebám ještě Matějček (2013) přidal pátou poslední potřebu, a tou je:

5. Potřeba otevřené budoucnosti a životní perspektivy, která podněcuje děti k životní aktivitě ve smyslu toho, že jim dospělí dávají příčiny k tomu, aby se na něco těšili a z něčeho se radovali, učí děti dosahovat svých určených cílů. Tato potřeba se týká především dětí, které přešly z dětských domovů do náhradní rodinné péče a jejich psychické potřeby byly najednou mnohem lépe a přirozeněji uspokojovány. Tato potřeba dává dítěti tzv: „*rozpětí mezi otevřeností a uzavřeností osudu, mezi nadějí a beznadějí, mezi životním rozletem a zoufalstvím.*“ (Matějček, 2013, s. 38).

2 Adopce (Osvojení)

Adopce znamená totéž, co osvojení, jedná se pouze o český překlad, který najdeme v zákonech. Adopcí přijímáme do rodiny cizí dítě, které se z hlediska práva stává vlastním. (Bubleová a kol., 2018). Její proces však představuje velmi zdlouhavou a náročnou cestu. Jde o velkou životní zkoušku a změnu nejen pro dítě samotné, ale také pro žadatele o adopci, tedy budoucí rodiče. Od podání žádosti o osvojení může uplynout i několik let, než rodiče budou moci dítě přijmout a není nijak možné tuto dobu urychlit. Z toho důvodu mnozí žadatelé svou žádost časem zruší, nebo sníží své často až nereálné nároky na dítě, protože právě uvedené představy o dítěti záleží na délce čekací doby. Požadavky rodičů na děti bývají velké a příliš se neshodují s těmi, které splňují opuštěné děti. Některým párům se i během této čekací doby rozpadne manželství. Na druhou stranu je však potřeba celý proces a přípravy nepodcenit. Velkou roli v procesu adopce hrají také sociální pracovníci zastupující děti, které nemohou žít ve vlastní rodině. Jejich práce je velmi důležitá a nesnadná, je zde nutná spolupráce a komunikace se všemi odbornými institucemi hájící zájmy opuštěných a ohrožených dětí. Společným cílem všech je najít těmto dětem vhodné přirozené rodinné prostředí, v jakém by byly jejich potřeby zcela naplněny a jejich životní perspektiva co nejlepší. (Matějček a kol., 1999)

2.1 Právní vymezení adopce

Adopci od roku 1963 upravoval zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, který nahradil předchozí zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který se také zabýval adopcí. Zákon o rodině byl zrušen k 1. lednu 2014 a v České republice bylo právní vymezení adopce začleněno do zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový), ve znění pozdějších předpisů, § 794–854. Proces zprostředkování adopce je upravován zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění.

„Při osvojení přijímají manželé či jednotlivci za vlastní opuštěné dítě a mají k němu stejná práva i povinnosti, jako by byli jeho rodiči. Osvojením vzniká nový právní i rodinný vztah, neboť mezi osvojeným dítětem a osvojitelem vzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi. Veškerá vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou osvojením zanikají. Do knihy narození – matriky se na základě pravomocného rozhodnutí soudu o osvojení запиše osvojitel, případně osvojitelé.“ (Bubleová a kol., 2018 s. 7).

„Osvojením dítě získává příjmení osvojitele. V rozsudku, jímž soud vyslovuje osvojení, uvede soud i příjmení, které osvojenec bude mít. V souvislosti s osvojením lze změnit i křestní jméno dítěte. Z hlediska zachování a nepoškození jeho identity a sebeúcty však nedoporučujeme změnu křestního jména u dítěte, které je se svým jménem již identifikováno, ledaže by si změnu samo přálo.“ (Bubleová a kol., 2018 s. 12).

Podle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový), § 836 platí, že: *„Osvojitel je povinen informovat osvojence o skutečnosti osvojení, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však do zahájení školní docházky.“*

2.1.1 Osvojitel

Celého procesu adopce se účastní dvě hlavní strany – osvojenec a osvojitel, z čehož osvojenec je dítě, které je určeno k adopci a osvojitelem je adoptivní rodič.

„Osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná fyzická osoba, která způsobem svého života, osobními vlastnostmi, jakož i důvody a pohnutkami, jež ji vedou k osvojení, zaručuje, že bude pro osvojované dítě dobrým rodičem.“ (Bubleová a kol., 2018, s. 7).

Osvojitelem se může stát manželský pár, jedinec žijící sám, jedinec, který může mít anebo již má vlastní děti, jedinec vychovávající další dítě v náhradní rodinné péči. Překážkou také není již střední věk osvojitele, zdravotní problémy, které mají dobrou prognózu a neomezují schopnost výchovy a péče o dítě. Pokud chce dítě osvojit pouze jeden z manželů, musí mít k tomuto rozhodnutí souhlas druhého manžela. Chce-li osvojit dítě nesezdaný pár, musí se stát osvojitelem pouze jeden z nich. (Bubleová a kol., 2018)

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový) podle § 803 přímo určuje, že: *„Mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem musí být přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než šestnáct let;“* Podle následujícího § 804: *„Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství.“*

Bubleová (a kol., 2018) tvrdí, že podle názorů odborníků v praxi nemá být dolní věková hranice mezi osvojitelem a osvojencem nižší než 25 let a horní věková hranice zase vyšší než 40 let. Tuto horní hranici zákon přímo neurčuje, přesto však musí být v souladu s další podmínkou, aby zdravotní stav neomezoval ve značné míře péči o dítě. Také se u osvojitele zohledňuje jeho psychický stav, individuální dispozice a schopnosti, zda je schopen zajistit dítěti všestranný sociální a psychický rozvoj a řádnou výchovu.

2.1.2 Osvojenec

„Děti vhodné pro osvojení (adopci) jsou děti, u kterých se předpokládá méně problémový zdravotní a psychosociální vývoj a které lze předat do náhradní rodinné péče, pokud možno v raném věku, a to za předpokladu, že byl vyřešen právní vztah s původní rodinou.“ (Bubleová in Matějček a kol., 2002, s. 18).

Děti, které vyrůstají mimo svou rodinu jsou zpravidla jedinci, o které se jejich rodiče starat nechtějí, nemohou, či neumějí. Pokud se rodiče nechtějí o starat o své dítě, jedná se o selhání psychologického rodičovství z důvodu nezralosti či neschopnosti správně naložit s vlastním životem. Děti těchto rodičů jsou potom ponechány v porodnici, nebo odloženy do babyboxu. Rodiče, kteří se o dítě starat chtějí, ale nemohou, jsou ti, jimž v tom brání různé překážky jako například výkon trestu, vážné onemocnění, invalidita, nebo také nepříznivý zdravotní stav dítěte, který nedovoluje rodičům pečovat o dítě v domácím prostředí. V případě, že se rodiče o své děti postarat neumějí mluvíme o dětech psychicky a zdravotně ohrožených výchovou rodičů v podobě zanedbávání, týrání či zneužívání. (Bubleová a kol., 2018)

2.1.3 Zrušení adopce

V současnosti s účinností od 1. ledna 2014 se nedělí typy adopce na zrušitelnou a nezrušitelnou. Podle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový), § 840 odst. 2, platí, že: *„Osvojení nelze zrušit po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení.“* Podle následujícího § 841, odst. 1 téhož zákona dál platí, že: *„Zrušením osvojení zaniká poměr vzniklý osvojením i povinnosti a práva z tohoto poměru vyplývající a obnovuje se předchozí příbuzenský poměr.“*

2.2 Proces adopce

Děti do nových rodin zpravidla přicházejí z kojeneckých ústavů, dětských domovů, ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nebo z azylových domů. Adoptivní rodiče by měli být před přijetím dítěte do rodiny obeznámeni se zdravotním a psychickým stavem dítěte, měli by být informovaní na základě dostupných informací také o sociálním původu dítěte a jeho sociálně-právní situaci. V rámci adopčního procesu mají pak možnost tyto informace konzultovat se sociálními pracovníky, psychology, lékaři a personálem, či ředitelem zařízení, ve kterém je dítě umístěné. Dítě může být také do nové rodiny ve výjimečných případech předáno přímo z původní rodiny, avšak z praxe a zkušeností odborníků se to nepovažuje za nejvhodnější. Podle Bubleové (in Matějček a kol., 2002) by dítě mělo zprvu pobývat v nějakém citově neutrálním prostředí, kde by postupně navazoval kontakt s budoucí potenciální rodinou,

pomalu se seznamoval s nimi i s jejich rodinným prostředím. Tento vývoj vztahu by měl být nenucený, aby došlo k bezpečnému a přirozenému citovému navázání. Schoolerová (2002) uvádí, že při adopci se musí adoptivní páry připravit na příchod dítěte do rodiny a jeho výchovu zcela odlišným způsobem než rodiče biologičtí čekající na narození svého potomka. Cestou adopce se před nimi totiž tvoří jisté překážky a vyplývají z tohoto procesu jisté úkoly, které biologické rodiče nikdy nepotkají.

2.2.1 Fáze adopce

Proces adopce se dá rozvrhnout celkem do osmi fází, kterými jsou (Bubleová in Matějček a kol., 2002):

1. Rozhodování
2. Žádost o osvojení
3. Přípravný kurz
4. Poradní sbor
5. Období očekávání
6. Seznamování se s dítětem
7. Předadopční péče
8. Rozhodnutí soudu o osvojení

Podle Bubleové (in Matějček a kol., 2002, s. 22) by si rodiče v **rozhodovací fázi** měli nejdříve umět odpovědět na konkrétní otázky ohledně svých předpokladů pro výchovu a péči o dítě. Měli by zvážit, zda jsou schopni plně se věnovat dítěti, jestli ho dokážou vychovávat a vědí, co výchova dítěte vyžaduje. Je také vhodné ujasnit si, zda mají dítěti co předat, co v životě dokázali, jaké mají hodnoty apod. Vedle toho je samozřejmě podstatné pečlivě promyslet, zda dítě dokážou finančně a materiálně zabezpečit, na kolik jsou ochotní se mu přizpůsobit a vzdát se svého pohodlí. Své rozhodnutí adoptovat dítě by měli také probrat s širší rodinou a případně s vlastními dětmi, které se stanou sourozenci adoptovaného dítěte, aby byli ujištěni, že všichni členové rodiny dítě přijmou zcela za vlastní. Schoolerová (2002, s. 12) uvádí, že žadatelé by si měli předem položit určité otázky, aby dokázali vyhodnotit, zda jsou na adopci připraveni:

- Jaké jsou naše důvody k adopci?
- Co pro nás znamenají děti a co od nich očekáváme?
- V čem vidíme pozitivní přínos adopce?
- Dokážeme obstát v celém procesu a systému adopce, který představuje společnou snahu především rodičů, ale i právníků a jiných agentur?

- Jaký vliv měla neplodnost na naše manželství, vztahy v rodině a s přáteli, kteří mohou mít vlastní děti?
- Je dítě náš jediný cíl, jak dosáhnout úplného štěstí v životě, anebo jsme spokojeni i s životem, který vedeme nyní?

Žádost o osvojení dítěte se podává na příslušný úřad v místě trvalého bydliště (okresní, městský, magistrát apod.), na odbor sociálních věcí, konkrétně na oddělení péče o rodinu a děti, nebo oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Prvním krokem je navštívit sociální pracovníci pro náhradní rodinnou péči a probrat s ní motivaci pro adopci, důvod tohoto rozhodnutí, nároky a představy o dítěti. Poté jsou žadatelé seznámeni s dalšími nutnými náležitostmi týkající se podání žádosti a sociální pracovníce jim předá formulář žádosti o zařazení do evidence žadatelů, kteří jsou vhodní pro to stát se osvojiteli. Vysvětlí jim také, jaké dokumenty bude potřeba doložit na příští schůzce a veškeré tyto doklady se následně stanou obsahem spisové dokumentace. Tato další schůzka se pak zpravidla odehrává po domluvě v domě či bytě žadatelů, kde sociální pracovníce zjišťuje rodinnou a bytovou situaci. Žádost a doplněná dokumentace je pak předána krajskému úřadu pro posouzení a schválení vhodnosti osvojitelů. (Bubleová in Matějček a kol., 2002)

V momentě, kdy jsou žadatelé úředně schválení, musí absolvovat tzv. „**přípravný kurz**“ a různé zdravotní a psychologické testy. Tento kurz je povinný pro žadatele z toho důvodu, že jim předá nezbytný základ vědomostí o náhradní rodinné péči, informace o reálné situaci a potřebách dětí, které žijí mimo vlastní rodinu. Jedná se o řadu diskusí, seminářů a přednášek s různými odborníky, ale i zkušenými adoptivními rodiči či adoptovanými dospělými dětmi, kteří s žadateli sdílí své zážitky a zkušenosti a zodpovídají jim na dotazy. Obsahem psychologických testů jsou otázky ohledně celkového života žadatele, týkající se jeho dětství, vztahů, běžných obav, osobnostních vlastností a schopností, rodičovských postojů atd. (Bubleová in Matějček a kol., 2002)

Jednotlivé případy vhodných rodin pro opuštěné děti pak posuzuje **poradní sbor**, který zasedá pravidelně v každém kraji. Na základě všech odborných posouzení žadatelů pak podle určitého pořadí rozhoduje o přiřazení konkrétních dětí do nových rodin. Toto pořadí je jiné v každém regionu. Podle § 38a odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, platí, že: „*Poradní sbor tvoří odborníci působící v oblasti sociálně-právní ochrany. Zejména jde o odborníky z oboru pediatrie, psychologie, pedagogiky, zástupce obcí, pověřených osob,*

poskytovatelů sociálních služeb, škol a školských zařízení, poskytovatelů zdravotních služeb, orgánů policie, státních zastupitelství... Poradní sbor má nejméně 5 členů.“

Fáze, která přijde po splnění všech předchozích náležitostí se nazývá **období očekávání**, jiní osvojitelé však tento čas označují jako: „čekání na kouzelný telefon“. Žadatelé totiž během této doby mají již velký kus této náročné cesty za sebou a dalším krokem už je jenom setrvat do zazvonění telefonu, který jim oznámí, že pro ně našli vhodné dítě a mají se na něj přijet podívat. Toto období bývá nejnáročnější a často i velmi dlouhé. Schoolerová (2002, s. 92) popisuje moment, kdy sociální pracovnice zavolá žadatelům, aby dítě navštívili jako: *„Emocemi nabitý okamžik, pro který je typická atmosféra napjatého očekávání a úzkosti. Při zvažování tak ohromného rozhodnutí zaplavuje mysl budoucích rodičů řada otázek.“* Osvojitelům se vyplnil vytoužený sen o dítěti, které budou vychovávat a přijde na řadu nervozita, obavy a úvahy o tom, zda je to to pravé dítě pro ně, co se bude dít, až ho uvidí, zda pro něj budou dobrými rodiči. Je proto potřeba, aby rodiče příliš nelpěli na dítěti jako jediném, co jim může přinést potěšení. V této čekací době je vhodné, aby žadatelé o adopci vzájemně pracovali na svém vztahu, byli si oporou a nepodléhali strachu z toho, co se bude dít dál. Tohle období lze také využít jako čas pro splnění svých jiných životních snů, jež se netýkají rodičovství, aby nepřišel v budoucnu pocit rodičů, že dítě brání jejich seberealizaci. Jedná se tedy o dobu nejlepší pro osobní rozvoj, styky s přáteli a rodinou, budování příjemného a uvolněného prostředí domova. Oznámení o možném přiřazením dítěte k rodině zašle krajský úřad také písemně. Vzhledem k tomu, že většina adoptivních rodičů chtějí dítě zdravé, určitého pohlaví a barvy pleti a mají jasnou představu o dítěti, se tak čekací doba prodlužuje.

V předposlední fázi je oznámení krajského úřadu, který žadatele vyzve k tomu, aby se přijeli **seznámit s dítětem**, pro které byli vybráni jako vhodní rodiče. Při návštěvě dítěte je první příhodný krok ze strany rodiče zájem dozvědět se všechny potřebné, a hlavně dostupné informace o zdravotním stavu dítěte, jeho sociální situaci a dosavadním vývoji. Žadatel po seznámení se s dítětem podá soudu návrh na svěřeni dítěte do péče před osvojením (neboli předadopční péče) nejpozději do 30 dnů ode dne doručení písemného oznámení krajského úřadu. Při návštěvách mají žadatelé možnost promluvit si o stavu dítěte s různými odborníky. Po několika dalších návštěvách a podle situace v konkrétním regionu si budoucí rodiče dítě převezmou v předem smluvený den do předadopční péče. (Bubleová in Matějček a kol., 2002)

O předání dítěte do **předadopční péče** rozhoduje soud. Jedná se o dobu, kdy je dítě předáno na šest měsíců do péče adoptivních rodičů na jejich náklad, dokud nebude soudem

rozhodnuto o adopci. Během tohoto půl roku, kdy je dítě v péči osvojitele mají osvojitelé rodičovskou odpovědnost a pozastavuje se výkon práv a povinností, které vyplývají z rodičovské odpovědnosti biologických rodičů a pozastavuje se také vyživovací povinnost k dítěti. Poručníkem dítěte je jmenován orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tato doba je pro osvojení rozhodující především pro přesvědčivé zjištění, zda osvojenec a osvojitel jsou schopni navázat takový vztah, který by odpovídal hlavnímu smyslu adopce. Tahle předposlední fáze je ta nejtěžší. Schoolerová (2002) se zabývá také otázkou, kdy se adoptivní rodiče stávají skutečnými rodiči. V den, kdy přijde dítě do rodiny totiž rodiče již musí plnit svou rodičovskou odpovědnost, tudíž fyzickými rodiči už jsou a vychovávají dítě, avšak legálními ještě ne. Před soudním rozhodnutím o osvojení dochází do rodiny na návštěvy ještě sociální pracovník a šetří vzájemnou vhodnost mezi adoptivním rodičem a dítětem. Sleduje osobnost a zdravotní stav osvojitele i osvojenec, sociální prostředí, ve kterém péče o dítě probíhá, jak probíhá a jak se daří rodičům a dítěti navázat a budovat citový vztah.

Poté, co dítě stráví šest měsíců v péči před osvojením v adoptivní rodině, soud prošetří průběh a následky předadopční péče a na základě návrhu osvojitele **rozhodne o osvojení** a dítě je předáno do péče. Právní proces adopce tak zde končí, psychologická a životní cesta adoptivní rodiny však pokračuje dál.

2.3 Motivy párů k adopci

Motiv manželských i nesezdaných párů k adopci se odvíjí od celkového motivu lidí mít děti. Matějček (2018) pojednává o tom, že na prvním místě je hlavně instinkt mít děti, jedná se podle něj o přírodní zákonitost. Vedle toho vedou k rozhodnutí lidí založit rodinu také psychologické a společenské tendence, ve smyslu toho dokázat sám sobě i lidem okolo svou plodivou schopnost a svou stránku mužskou a ženskou a také mateřskou a otcovskou. Základní psychické potřeby dítěte, které jsem zmiňovala v kapitole 1.3., lze snadno přeformulovat i pro rodiče, jelikož uspokojování těchto potřeb je vzájemné a děje se prostřednictvím interakce všech členů rodiny. První potřeba náležitého zásobení podněty a stimulace spočívá v tom, že bez dětí by byl život páru nenaplněný, prázdný a nudný. Lidé v životě chtějí dítě, jenž by bylo předmětem našeho výchovného působení, zároveň je ovlivňovalo a svým způsobem také vychovávalo. „*Dítě zraje do dospělosti a my s ním zrajeme k životní moudrosti. Podněty, které nám přináší, jsou neopakovatelné, nikde jinde neziskatelné.*“ (Matějček a kol., 2002, s. 56). Druhá potřeba smysluplného světa znamená, že soužití dvou lidí je pro některé příliš málo, že k úplnosti a nalezení smyslu života dosáhneme jen přítomností dalšího člověka. S ním se

budeme radovat, budeme o něj pečovat, přizpůsobovat se mu, prožívat s ním úspěchy i zklamání a budeme hrdí na ně i na sebe, jak jsme ho vychovali a jaký jsme za sebou zanechali odkaz. Potřebou životní jistoty se rozumí to, že stejně jako děti spoléhají na to, že budou u rodičů v bezpečí a bude o ně postaráno, dokud se neosamostatní, tak stejně rodiče spoléhají na své děti, že v případě neschopnosti postarat se sami o sebe ve stáří mají své děti, aby jim pomohli. Potřebou vlastní identity se rozumí přijetí sebe samotného a své společenské hodnoty. Díky dítěti máme společenskou hodnost rodičů, máme určité nároky, práva a potřeby. Matějček a kol. (2002) uvádí, že svou společenskou hodnotu si člověk uvědomuje nejvíc teprve tehdy, když ho někdo potřebuje a naše děti nás potřebují celý život. Poslední potřebou je otevřená budoucnost a potřeba naděje. Ve smyslu rodičovství je tato potřeba zásadní. S dětmi se neustále na něco těšíme, nebo se něčeho strachujeme, plánujeme, neustále přemýšlíme a jsme zaneprázdnění budoucností, máme jistá očekávání a naději, a právě to nám udává životní směr.

Přes všechny zmíněné důvody, proč lidé mají děti a zakládají rodiny jsou však i páry, které děti mít nechtějí, anebo nemohou. Lidé nechtějí děti z nejrůznějších důvodů, znamenají pro ně například řadu omezení, Matějček (2018) však tyto důvody shrnuje do jediného slova; sobectví. Při výchově dětí samozřejmě k řadě omezení dochází. Jedná se například o způsob trávení volného času, na který jsme byli doposud zvyklí, omezení vzdělávání, zaměstnání, častých styků s přáteli. Děti také znamenají nepořádek, hluk, větší náklady a pro spoustu žen také odstrašující představu o změně vzhledu.

Pro páry, které touží mít děti, ale nemohou je jedinou cestou, jak naplnit tuto touhu, adopce. Mezi důvody, proč lidé žádají o adopci je na prvním místě právě neplodnost. Pokud se páru na jejich životní cestě objeví překážka v podobě neplodnosti, aneb „nedobrovolné bezdětnosti“, vidí v adopci poslední a často i zoufalý způsob, jak se stát rodiči a splnit si svůj sen o rodině. Matějček a Dytrych (1999) k tomu dodávají, že se zpravidla jedná o touhu ženy naplnit své mateřství, že touha muže po otcovství je až na druhém místě. Než se oba partneři však začnou připravovat na úlohu náhradního rodiče, je velmi důležité, aby si dali nějaký čas se s takovou životní událostí smířit a prožít zármutek nad nenaplněním svého snu o postavení biologického rodiče. Žena se především potřebuje v tomto čase vyrovnat se ztrátou šance na prožití těhotenství, porodu a intimního mateřského pouta s dítětem. (Schoolerová, 2002) Dalším důvodem k adopci je nahrazení zemřelého dítěte. V této tragické situaci, kdy v rodině dojde k úmrtí dítěte se však adopce úplně nedoporučuje. Rodiče mají často tendence v prvních fázích zoufalosti nad ztrátou dělat unáhlené kroky a chtějí dítě nahradit, což je považováno za přirozený obranný mechanismus, avšak velmi škodlivý. Je nutné ze strany širší rodiny a přátel

vést rodiče k tomu, aby takové rozhodnutí odložili a překonali prvotní fázi smutku. Adopce dítěte v těchto případech je pak vhodná pouze tehdy, kdy rodiče adoptují dítě jiného pohlaví, aby možností srovnávání bylo co nejméně. (Matějček, 2018). Ve třetím případě, proč lidé adoptují děti se jedná o různé případy osiřelých či opuštěných dětí z dětského domova, se kterými se rodiče poznali, našli v sobě oblíbení a rozhodli se je adoptovat a poskytnout tak alespoň jednomu dítěti domov a zázemí.

3 Budování identity adoptovaného dítěte

Otázkou „kdo jsem“ se zabývá během dospívání každý jedinec, který hledá své místo ve společnosti a má svou sociální roli. Zejména u adoptovaných jedinců je tato otázka vyslovována s určitou neodkladností, která je spojena s touhou najít své kořeny, dozvědět se pravdu o své minulosti a biologických rodičích. (Kovařík in Matějček a kol., 2002) Cílem této kapitoly je objasnit problematiku tvorby identity adoptovaného jedince a uvést možné překážky, které v rámci sdělení pravdy o adopci a informovanosti o vlastních kořenech mohou adoptovaného jedince a zároveň celou adoptivní rodinu potkat.

3.1 Identita

Identita znamená vědomí vlastního „já“ a jejím opakem je anonymita. Svou identitu nachází člověk tam, kde ho někdo potřebuje a kde on potřebuje někoho jiného. „*Z hlediska dítěte jde o internalizované vztahy uvnitř jeho společenského prostředí, tedy o vztahy, které se ho bezprostředně dotýkají.*“ (Matějček, 1994, s. 54). Jejimi vnějšími znaky je například naše jméno, úřední doklady, národní příslušnost, náboženské vyznání, její součástí je také naše zdravotní dokumentace, náš vzhled, sebezprezentace, původ a rodinná historie. (Matějček, 1994)

Z vnitřní stránky identity se jedná o osobní identitu. Ta je důležitá pro ujasnění, ke komu patříme a kdo patří k nám, co se od nás očekává a co očekáváme my. Pocit totožnosti, sebeuvědomění a sebeobraz jsou jádrem osobní identity, která vyplývá z psychofyzické a sociální identity. Vychází z toho, na kolik je osobnost člověka v souladu se svým tělem a jak je jedinec úspěšný v navazování sociálních vztahů. Psychofyzická identita znamená přijetí svého věku a pohlaví. Smékal (2009) uvádí, že každá nevhodná poznámka ze strany rodiče či příbuzných k dítěti typu; „*At' už jsi starší, at' tě nemusíme živit,*“ nebo „*Pochlap se a nechovej se jako holka,*“ negativně ovlivňuje životní pozici jedince a celkově narušuje jeho přijetí sebe samého. Sociální identita spočívá v začlenění v sociálních vztazích. Záleží zde na tom, jakou máme roli v rodině, jaké je naše místo ve vrstevnické anebo profesní skupině, ale také na tom, podle čeho si volíme partnera a jak celkově zvládáme životní úkoly. Propracovanost psychofyzické a sociální identity potom předurčuje úroveň naší sebekontroly, sebevědomí, sebehodnocení a sebedůvěry. Osobní identita znamená výsledek procesu stávání se sebou samým, tedy výsledek procesu individuace. (Smékal, 2009, s. 344-345)

Kovařík (in Matějček a kol., 2002, s. 62) hovoří o třech zrcadlech, které utváří naši identitu. První je zrcadlo tváří našich blízkých, na kterých nám nejvíce záleží. Identitu zde utváří to, jak se v očích své rodiny a přátel vidíme. Zajímá nás, co si o nás myslí a ovlivňuje

nás každý jejich projev uznání, lhostejnosti, obdivu či odmítnutí. Dalším činitelem při tvorbě naší identity je zrcadlo, do kterého se sami díváme. Tohle zrcadlo bývá nejvýraznější především v období puberty, kdy svět dospělých ještě není těmto jedincům zcela přístupný a jedinec tak vymýšlí různé způsoby, jak zaujmout a vyprovokovat k pozornosti. Zjišťuje, jaké má přednosti a také se snaží zamaskovat veškeré své nedostatky. Ve fázi, kdy jedinec dospívá a pomalu se stává dospělým objevuje třetí zrcadlo, vnitřní, zrcadlo vlastního nitra. V tomto období bývá jedinec zpravidla uzavřený, zadumaný a tichý, jelikož veškeré úvahy, názory a myšlenky, které se mu množí v hlavě a jsou podstatou jeho zrání, jsou paradoxně v jeho nitru velmi hlasité. Právě v tomto období je velmi důležité, aby adoptivní rodiče zpozorněli a nezmeškali okamžik, kdy dospívající nejvíce potřebuje pochopení a otevřenost v komunikaci ohledně své vlastní minulosti. Smékal (2009) ve své publikaci zmiňuje také E. Eriksona (1947), který tvrdí, že: *„Nevytvoří-li se identita v období dospívání, má tento deficit za následek, že po celý zbytek života se člověk hledá nebo prožívá pocit nezakotvení, nezařazenosti.“* (Smékal, 2009, s. 344).

Odborníci tuto krizi identity adoptovaného jedince v období dospívání označují jako „genealogický chaos“, kdy má jedinec pocit odloučení a odcizení od rodinného odkazu, kulturního, rasového a náboženského zázemí. (Schoolerová, 2002, s. 164) Je to z toho důvodu, že adoptivním dětem chybí informace a jednotlivé dílky zapadající do jejich životního příběhu. Je to situace, se kterou se biologické děti nikdy nesetkají, protože znají své genetické kořeny a rodinnou historii a ztotožňují se s nimi už od malička. Kromě informací, které dospívajícím adoptovaným chybí, často postrádají i tzv. „kus svého já“. Opuštěnost a nechtěnost rodiči v raném dětství má někdy za následek i to, že během dospívání a uvědomování si této skutečnosti, cítí prázdnotu a neúplnost. Mnozí adoptovaní jedinci také uvádí při řešení své identity pocit odlišnosti. Jedná se hlavně o odlišný vzhled, ale také rozdíly v chování a zvycích dítěte a jeho adoptivních rodičů a příbuzných. Existují i případy, kdy adoptované dítě pocítuje odlišný přístup ze strany rodičů k sobě a k jejich biologickému dítěti. (Schoolerová, 2002)

Klimeš (2008) rozlišuje čtyři identity; širší, kolektivní, dvojitou a smíšenou. Nejenom v rámci budování identity adoptovaného dítěte, ale zejména všech dětí v náhradní rodinné péči, je důležité budovat identitu smíšenou, a naopak snažit se vyhnout identitě dvojité. Širší identita znamená veškerou roli, jakou ve společnosti máme, řadí se podle toho, jak jsou pro nás důležité (žena, matka, Čech, právník). Vedle širší identity existuje identita kolektivní, kdy jsme součástí nějaké skupiny a máme určité vlastnosti (katolíci, Češi, školní třída, fotbalové družstvo). Dvojí identita je nezdravý jev, při kterém nedochází ke stabilnímu ukotvení a ujasnění vlastního „já“. Klimeš (2008) dvojí identitu popisuje na romském dítěti, které si samo nedokáže najít

úctyhodnou variantu romské identity a ve chvílích, kdy zažívá neúspěch, dává to za vinu svým romským genům, naopak ve chvílích, kdy se mu daří, se považuje více za „bílého“. Matějček (1994) mluví o konfliktu „dvojí loajality“, kdy nevlastní dítě pociťuje oddanost, sympatie vůči vlastnímu rodiči, který může jemu být minimálně známý a zidealizovaný, na druhé straně stejné pocity má i vůči rodiči nevlastnímu, který je přítomný a zcela známý. Nejlepší cestou pro dítě je podle Klimeše (2008) vybudování si smíšené identity, kdy se jedná o vnitřní přijetí a sžití se s každou svou kulturní či etnickou odlišností a smíření se s odlišností od identity náhradních rodičů.

Puberta je velmi bouřlivý proces v psychickém vývoji a zrání dítěte. Všechny negativní i pozitivní pocity jsou v tomto období umocněny. Pokud se rodiče předem psychicky připraví na možnou fázi nevděku adoptovaných dětí při hledání své identity, velmi jim to pomůže a zmírní to případné hádky a hluboká nedorozumění, které mohou mít dlouholeté následky ve vzájemném vztahu. Prožívání a vnímání adopce však není u všech jedinců stejné. Jsou jedinci, kteří v adopci vidí záchranu života a cítí velkou vděčnost vůči svým adoptivním rodičům. Někteří jedinci prochází pubertou a dospíváním, aniž by se nad adopcí zvlášť pozastavovali. Avšak u těch jedinců, kterým informace o adopci zbrzdí emocionální vývoj, je třeba, aby během adolescence rodiče s dětmi otevřeně hovořili o jakémkoliv tématu týkající se jejich minulosti, původu a pocitech. Děti musí cítit zájem, podporu a ochotu pomoci ze strany rodičů, aby mohli pracovat na své identitě. (Schoolerová, 2002) „*Není možno pasivně očekávat, že zdravá identita vznikne sama.*“ (Klimeš, 2008, s. 19).

3.2 Citová vazba v adoptivní rodině

Podle Kovaříka (in Matějček a kol., 2002) je podstatné, když má při hledání své identity jedinec oporu v identitě svých rodičů. Přijme-li adoptivní rodič identitu adoptivního (náhradního) rodiče, nebude mít pak adoptované dítě problém přijmout roli přijatého (osvojeného) dítěte, což je nejdůležitější úkol tvořící základ jeho identity. Tehdy, když má dítě kolem sebe okruh důvěrných lidí, zná své místo, svou roli a pozici, nemůže ho rozhodit žádná pravda o svém původu. Na navázání tak bezpečné citové vazby, která se stane základem pro sebejistotu a sebeuvědomění jedince se podílí hlavním dílem rodič dítěte.

Matějček a Dytrych (1999) rozdělují rodičovství na biologické a psychologické. V případě, kdy se rodičům narodí dítě a následně ho opustí, jedná se o rodičovství biologické bez psychologického. V opačném případě, kdy rodiče přijmou dítě, které se jim nenarodilo, jde o psychologické rodičovství, bez biologického. Aby se v adoptivní rodině mohla vyvíjet

vzájemná bezpečná citová vazba a zdravý vztah, musí rodiče nejprve psychicky přijmout sebe jako nevlastní vychovávatele a „cizí“ dítě za své takové, jaké je, se vším ohledně jeho minulosti, rasových a kulturních svazků původní rodiny. Měli by počítat i s rizikem případných následků genetických poruch, vlivu drog nebo alkoholu a pohlavních nemocí. Právě z toho důvodu by si rodiče měli zjistit ještě před přijetím dítěte co nejvíce informací o jeho biologické rodině, aby byli alespoň z části připraveni na to, s čím se mohou v budoucnu potýkat. Ve vnitřním přijetí dítěte a role náhradního milujícího rodiče se skrývá podstata psychologického rodičovství a je předpokladem pro navázání pozitivního citového vztahu. V neposlední řadě je pro vytvoření zdravého postoje vůči dítěti a bezpečné vazby rozhodující to, jak rodiče budou vnímat odlišnost jejich rodiny od ostatních vlastních rodin. Schoolerová uvádí (2002), že adopce je vztah založený na slibu a zdravé adoptivní rodiny tomuto slibu zůstávají věrné, přestože je jejich situace mnohdy velmi náročná a bolest prožívají častěji než radost. Na základě tohoto slibu všechny rodinné problémy řeší vždy společně a otevřeně a nikdy neukončují vztah s adoptovaným dítětem.

Cairns (2013) uvádí, že přijetím dítěte se rozhodujeme sdílet s ním jeho cestu s vědomím, že nás navždy změní. Na rozdíl od dítěte rodiče vstupují na tuto cestu z vlastního svobodného rozhodnutí a je důležité na to myslet především v okamžicích, kdy ve výchově dochází k nějakým problémům, či nedorozuměním. Každý adoptivní rodič, který se pro tuto cestu rozhodl, musí vytvořit dítěti takové prostředí, které bude opakem chladného a často nepodnětného prostředí ústavní výchovy, aby se na ně dítě vhodně naladilo a byly uspokojeny jeho potřeby. Dítě se musí v náhradní rodinné péči cítit bezpečně a rodiče si musí být celou dobu vědomí toho, že jejich úkolem je zaujmout vůči dítěti pozitivní přístup. Musí být ve vztahu k dítěti spolehliví, musí včas a vhodně reagovat na jeho potřeby, působit vyrovnaně, všemožně se přizpůsobovat dítěti. Adoptivní rodiče nesmí být snadno zaskočeni žádným novým a rušivým podnětem. Dítě pro své uspokojení potřeb musí vnímat pozornost ze strany nových lidí, rodič má projevat o dítě neustálý zájem, zvědavost a obdiv k jeho statečnosti a odvaze, že zvládl tak těžké období již na počátku svého života. Přestože dítě potřebuje být milováno, je pravděpodobné, že náš vřelý přístup hned ze začátku bude na dítě působit jako svazující. Matějček a Dytrych (1999) zastávají názor, že citovým vztahem můžeme sice snadněji dojít k porozumění individualitě dítěte, avšak musíme dávat pozor na to, aby se tento vztah nestal přehnaným, jelikož pak se stává spíše překážkou. Lépe se pro budování bezpečné vazby hodí přátelskost. Je vhodnější k dítěti na počátku vztahu přistupovat s lehkostí, hravě, projevat radost vůči tomu, že je zde s námi a že je mu u nás dobře. Poslední důležitou vlastností v postoji

rodiče je empatie. Pro lepší pochopení jeho projevů v chování je dobré pokusit se vcítit do jeho prožívání a traumatu, které má v důsledku opuštění původní matky za sebou. Cairns (2013) tvrdí, že právě ti jedinci v náhradní rodinné péči, kteří dokážou bez problémů zpracovat záležitosti svého původu a dětství, pochází z rodin, ve kterých o ně pečují vnímaví dospělí a jsou jim vždy k dispozici, aniž by je zahlcovali, nebo byli vtíraví. Podle Vágnerové (2012) toto zahlcování dítěte podněty ve snaze vynahradit mu dřívější strádání spočívá v dlouhodobé frustraci z nemožnosti zplodit vlastní dítě a z nově nabytého a dlouho očekávaného rodičovství. Dlouhé čekání, velká nejistota při průběhu přípravy na příchod dítěte a silné citové nabuzení mohou pak zapříčinit to, že adoptivní rodiče nebudou schopni své vrozené rodičovské dispozice správně využívat a plně rozvíjet.

3.3 Pravda o adopci

V dnešní době jsou již na přípravných kurzech během adopčního procesu adoptivní rodiče vedeni k tomu, aby dítěti nezatajovali, že je adoptované. Podle zákona musí být dítě s touto skutečností obeznámeno dříve, než zahájí školní docházku. Je to především z toho důvodu, aby nedošlo k náhodnému sdělení, anebo prořeknutí cizí osoby z širokého okolí, někoho z příbuzenstva, anebo z nových spolužáků dítěte. Dítě má o sobě vědět tolik informací, kolik o něm ví ostatní lidé v jeho okolí. Matějček a kol. (2002) tvrdí, že jedině pravdou lze nejlépe chránit adoptivní svazek a že otázka pravdy není v lidském životě pouze mravní a filozofická, ale hluboce psychologická a pedagogická. Zamlčuje-li se v rodině takhle velká pravda, žijeme celý život v napětí a nejistotě, kdy se to náhlým nedopatřením prozradí. Všichni dnešní psychologové, sociální pracovníci, ale i adoptované děti se jednoznačně shodují na tom, že dítěti by se tato informace měla říct v nejnižším možném věku a neustále by se mu měla opakovat. Je to z toho důvodu, aby se dítě postupně připravovalo na to, že přišel do rodiny jinou cestou než ostatní děti, které se svým rodičům narodily. Výhodou sdělení v tak nízkém věku je, že tuto informaci nedoprovází žádné zásadní emoce. Dítě této informaci nerozumí, avšak učí se s ní žít, zvyká si na ni a při dospívání bude tuto pravdu lépe snášet, protože to pro něj nebude převratná informace, která by ho lehce rozhodila. Lhaní i náhodné sdělení od člověka, který nám není blízký může mít velmi negativní dopad na vztah rodiče a dítěte, protože je tím narušena důvěra ke svým nejbližším a také identita dítěte. (Matějček a kol., 2002)

3.3.1 Kdy sdělit dítěti pravdu

Rodič nemůže čekat na to, až se dítě začne samo ptát a začne mít nějaké pochybnosti. Z hlediska vývojové psychologie je vhodná doba pro sdělení dítěti, že je adoptované, věk okolo

tří let. Jedná se o předškolní věk, kdy v této vývojové fázi si dítě stabilizuje svou pozici ve světě. Již důvěrně zná nejbližší lidi ve svém okolí, rozlišuje známé a cizí lidi, rozvíjí své vztahy prostřednictvím například hry s vrstevníky v mateřské škole apod. Jejich úvahy v tomto věku ještě nejsou logické, ale intuitivní, děti mají velkou představivost, která se projevuje především častými nepřesnostmi. Pro dítě je v tomto věku důležité jen to, jak se jemu samotnému situace jeví, jak ji vnímá on a tento vnímaný obraz světa je pro ně jistotou. V tomhle věku dítě tedy ještě nerozumí, co znamená být adoptovaný, nebo že se nenarodilo mamince, jako ostatní děti, pro něj je momentálně důležité to, že má mámu, tátu, prarodiče, sourozence a ostatní příbuzné. (Vágnerová, 2012). Dítě přijímá za své rodiče ty, kteří ho vychovávají a chovají se k němu rodičovsky. Pokud dítě vyrůstá v rodinném prostředí s vědomím toho, že je adoptované čili „nevlastní“, ale cítí, že je milováno jako vlastní, zvláštní nebezpečí nehrozí. (Matějček, 2018)

Kritická doba pro zjištění dítěte, že je adoptované, je zpravidla v období puberty a dospívání. Podle Matějčka (1994) se to děje skoro zákonitě okolo věku jedenácti let. V této době si jedinec prochází složitým procesem utváření vlastní identity a dochází ke komplexní přeměně jeho osobnosti. Nejvíce se dítě v této době zajímá o dění v rodině a vzájemné mezilidské vztahy, přemýšlí i o budoucnosti a své životní cestě při výběru povolání. Vnitřně si odpovídá na otázku, kým je, zjišťuje, jaké má přednosti a nedostatky a při tomto sebepoznávání často objeví, že jeho zájmy, vidiny a názory jsou zcela odlišné od těch, jaké mají jeho rodiče a případně sourozenci. Sdělení pravdy o adopci někým jiným než rodinou, anebo zjištění samotného dítěte, že je „nevlastní“ v období dospívání, a tedy zvýšeného emočního prožívání může věci značně zkomplikovat. Může nastat situace tzv. srážky dosavadního „já“ a této nové šokující informace. Reakce bývá křečovitá a dochází k vnitřnímu konfliktu dítěte. Jedinec má potom tendence tento konflikt přenášet na lidi, kteří jsou jeho příčinou. V rodině vzniká napětí, dítě ztrácí dosavadní pocit jistoty a úzkost z této ztráty se mění v agresivitu, směřovanou nejčastěji právě vůči rodičům. (Matějček, Dytrych, 1997) Pokoušet se vysvětlit dítěti, jak se věci mají, odůvodňovat svůj strach ze sdělení pravdy, nebo dožadování se okamžitého odpuštění a pochopení ze strany dítěte je v tomto věku v téhle situaci poněkud marné, neboť v mysli dítěte je nyní hlavní pouze to, že jeho milovaní lidé mu celý život lhali, neměli k němu důvěru a nezasluhuje si znát pravdu. Takový zvrat v životě dítěte může na dlouhou dobu otřást vztahy v rodině. (Matějček, 1994)

Pokud dítě od malička nevyrostá s vědomím, že je adoptované, anebo se to nedozvědělo ani během dospívání a nyní už je dospělé a stále žije v nevědomí, zkušenost říká, že je lepší toto sdělení na nějaký čas ještě odložit. Vhodná doba pro dozvědění se pravdy o adopci je potom

až tehdy, kdy jedinec skutečně dospěje, založí vlastní rodinu a bude mít potomky. (Matějček a kol., 2002) Tehdy také podle Matějčka (1994) dochází k plnému pochopení ze strany adoptovaných, co vlastně „být adoptovaný“ znamená, avšak cesta k tomuto pochopení je dlouhá.

3.3.2 Jakým způsobem sdělit pravdu

Adoptivní rodiče si musí být vědomí toho, že nestačí dítěti pravdu pouze sdělit, ale je třeba ji s ním sdílet především v průběhu dětství a dospívání, ale i v dospělosti. Je potřeba dítě v podvědomí, že je adoptované, vychovávat. Nejvhodnější je navázat na to řeč přirozeně, když je vytvořena příjemná rodinná nálada, dítě se cítí uvolněně a dobře a je mu dán prostor k volným otázkám, na které mu rodič upřímně a klidně odpovídá. S tím také souvisí to, že pravda, která se dítěti říká, musí odpovídat chápavosti dítěte. Rodič má brát ohled na rozumovou vyspělost dítěte. Zezulová (2012) se přiklání k citlivému sdělení pravdy o adopci, která odpovídá věku dítěte a jeho vnímání. Tuto pravdu máme podávat pozitivně a doplnit o nějakou humornou historku. Důležité je nebát se toho, že bychom dítěti či sobě způsobili trauma. Až s ním adopci budeme příště opět probírat a bude už o něco starší, můžeme další informace přidat, nesmíme je však měnit. Zásadně se nemá dítěti sdělovat pravda o adopci v prostředí, které mu je neznámé, kde se očividně necítí dobře, ani při nějaké slavnostní či velkolepé příležitosti. (Matějček, 1994)

Adoptivní rodiče nejčastěji malým dětem vymýšlí různé pohádky a příběhy o tom, jak si dítě našli v domečku plném dětí, nebo postýlek s miminky a jak si vybrali právě jeho. Rodiče se nemusí bát zmínit i v nižším věku slova jako dětský domov, kojenecký ústav, sociální pracovnice apod. Dítě z těchto termínů sice stále nemá rozum, avšak s postupujícím věkem ho nijak zvlášť nevylekají, protože si bude pamatovat, že už je někdy slyšel. Se starším dítětem pak můžeme mluvit i o konkrétním zařízení, ze kterého dítě pochází, jaké další děti s jiným příběhem tam byly a že jsou teď taky v rodině u nové milující maminky a tatínka. Je důležité dbát na láskyplné vyjadřování a užívat častá citová zabarvení. Den, kdy si dítě rodiče přivezli domů mají označovat jako nešťastnější den jejich života. Některé adoptivní rodiny tento den potom slaví každý rok jako výročí a při té příležitosti o adopci mluví znovu a znovu. Výhradně v adoptivních rodinách je vhodné každou zajímavou událost oslavovat. Nezapomínat na svátky členů rodiny, jejich narozeniny, různá výročí, úspěchy, pořádat společné výlety, mít vlastní tradice. Všechny pozitivní citové prožitky je potřeba rozvíjet, aby si dítě svým prostředím a svými lidmi bylo jisté a cítilo skutečnou přítomnost rodiny. (Matějček a kol., 2002)

3.4 Geny a výchova adoptovaného dítěte

Každé dítě, které se ocitne v náhradní rodinné péči, má svou minulost, ať už se jedná o miminko převzaté přímo z porodnice, či kojeneckého ústavu. Součástí jeho sice krátké minulosti jsou totiž i genetické dispozice dítěte, průběh těhotenství a porodu, jeho vývoj a psychické rozpoložení a chování matky v období těhotenství. Přestože si děti kvůli nízkému věku toto období nepamatují a nedovedou o těchto prožitcích vyprávět, neznamená to, že všemi vnějšími a vnitřními činiteli je tyto faktory nebudou ovlivňovat až do konce života. (Koluchová in Matějček a kol., 2002) „*Zdraví definujeme jako stav fyzické a duševní pohody. Žádné dítě, které přichází do náhradní rodinné péče není podle této definice zdravé.*“ (Zezulová, 2012, s. 101). Podle Zezulové (2012) jsou děti předávány do náhradní rodinné péče nechtěné, jejich matky například projevovaly rizikové chování, průběh těhotenství nebyl sledován a po porodu nebyl navázán citový vztah matky k dítěti a zároveň tak od počátku nebyly uspokojovány základní psychické potřeby dítěte. U těchto dětí může potom během vývoje dojít k různým zdravotním potížím a vývojovým poruchám, je důležité ze strany zdravotníků ještě v ústavní výchově před předáním do nové rodiny pečlivě sledovat vývoj dítěte. Adoptovaný jedinec, který je převážně v období dětství a dospívání označen jako zlobivý, vývojově opožděný, či výchovně nezvladatelný, potřebuje velkou pozornost ze strany rodičů, pediatrů a pedagogů a jejich snahu určit správnou diagnózu. Od jejího určení lze poté zvolit vhodné odpovídající pedagogické a výchovné působení.

Genetická výbava dítěte také vedle toho kóduje vzhled, schopnosti a povahové rysy člověka. Jak již bylo zmíněno v kapitole 2., adoptivní rodiče mají téměř vždy jistou představu o tom, jak by mělo jejich dítě vypadat. Nejčastější požadavek na dítě je ten, aby nebylo romského etnika. Romské děti tak většinou končí v dětských domovech, zřídka v pěstounské péči. Zezulová (2012) uvádí, že typickými romskými vlastnostmi jsou například nízká ctižádost, velká svobodomyslnost, neschopnost plánovat budoucnost, a naopak schopnost pouze rychlého a okamžitého prožitku. Dalším důvodem, proč rodiče neadoptují často romské děti je obava z toho, že by dítě neustále naráželo na předsudky a nevhodné komentáře lidí z naší xenofobní společnosti. Bohužel nejenom děti, ale i rodiče zažívají silné rasistické útoky často i od blízkého příbuzenstva. Náhradní rodiče proto musí své děti naučit, jak účinně argumentovat. Klimeš (2008) navíc dodává, že genetické rozdíly lidé zveličují jen z nouze, protože si neumí jinak vysvětlit rozdíly v chování dětí v náhradní rodinné péči a dětí jiné etniky. Je podle něj podstatné uvědomit si, že za spoustou problémů stojí právě identita dítěte, a nikoliv geny.

Při adopci staršího dítěte má svou velkou roli předchozí výchova v původní rodině. V těchto případech si adoptivní rodiče nejvíce přejí, aby dítě na vše, co se v jeho životě odehrávalo, než přišel k nim do rodiny, zapomnělo. Pochopitelné je to v případech, kdy dítě bylo bito, zneužíváno, či jinak různě ponižováno, rodiče byli závislí na alkoholu nebo drogách. Avšak rodiče by tuto skutečnost neměli vytěšňovat. Adoptivní rodič staršího dítěte musí počítat s tím, že dítě má nějaké vzpomínky a že děti vždycky pamatují víc, než dávají najevo. Je třeba dítě s těmito negativními životními zkušenostmi ujišťovat o lásce a bezpečí, uklidňovat ho, naučit, jak má reagovat na své vzpomínky a jak si je má utřídit. Zvláště u dětí do předškolního věku lze snadno překrýt špatné vzpomínky těmi hezkými a příjemnými zážitky z nové rodiny. (Koluchová in Matějček a kol., 2002) Mnoho lidí zastává názor, že když se dítě narodí do špatné rodiny, má v krvi špatné geny. Zezulová (2012) tohle považuje za předsudek ovlivňující celkový pohled na opuštěné děti. Tvrdí, že výchova a geny jsou stejně důležité a že nelze vychovávat dítě s obavou, že se geny po jeho rodičích projeví, protože to potom znamená, že rodič dítě plně nepřijal. Výchova je důležitá součástí formování osobnosti a musí být v souladu s genetickými dispozicemi. Nežádoucí chování dítěte nespočívá v jeho genech, ale v důsledku citové deprivace v dětství, což výchovou nelze často přímo napravit, ale spíše ovlivnit. Abychom však takové nežádoucí chování rozpoznali od patologického chování a byli na tuto situaci připraveni, je třeba znát minulost rodičů. Aby výchova proběhla úspěšně, má adoptivní rodič růst a vyvíjet se zároveň s dítětem, s pokorou vnímat jeho limity, naslouchat a stát mu po boku. Radovat se z jeho úspěchů a pokud se objeví nějaké problémy, řešit situaci s klidem a nelámat nad dítětem hůl. (Zezulová, 2012)

3.5 Hledání kořenů a biologická rodina

Biologická rodina je součástí života dítěte. V rámci identity dítěte jejich rodičovství neskončilo, je stále přítomné a je pro dítě důležité, přestože je role biologických rodičů již zcela jiná než role rodiče adoptivního. *„I biologičtí rodiče velmi významně formují osobnost našeho dítěte, takže ten konečný výsledek je vždy výsledkem naší vzájemné spolupráce, která probíhá paralelně.“* (Zezulová, 2012, s. 117). Adoptivní rodiče by se měli celoživotně držet pravidla, že nikdy nesmí o biologických rodičích mluvit špatně či nechvalně, ale klidně a věcně. Mluvit o nich s dítětem je žádoucí, obraz o biologických rodičích ovlivňuje osobnost dítěte a je důležitý pro jeho tvorbu identity. Nesmíme dopustit, aby dítě hledalo vinu v sobě. To se může stát tehdy, kdy budeme dětem vykládat, že je původní rodiče nechtěli či neměli rádi a že to byli zlí lidé. Ke zdravému utváření vlastního „já“ dítěte patří i vědomí a smýšlení o jeho vlastním původu a vlastních rodičích. Identitu dítěte může trvale ovlivnit každá negativní poznámka o biologické

rodině. (Matějček a kol., 2002) Je zde pravidlo, že na toto téma se má vždy mluvit citlivě, adoptivní rodič si nemá vymýšlet a nesmí lhát. Vzhledem k tomu, že všechny děti v adopci jsou biologickými rodiči opuštěni a ponecháni svému osudu, je důležité ze strany adoptivního rodiče posilovat sebevědomí dítěte a jeho hodnotu. Až přijde čas na dětské otázky, kdy děti mají např. strach, co když je tito rodiče také opustí, je třeba je neustále ujišťovat dítě o tom, že jejich láska k němu je bezpodmínečná a že nikdy nic nezmění to, že ho mají rádi.

Když jedinec v dospívání pocítí touhu znát své kořeny a dozvědět se víc o biologické rodině, adoptivní rodiče by měli být komunikativní a měli by k této situaci přistupovat otevřeně. Často se stává, že rodiče dostanou strach, že projeveným zájmem o svou minulost tak dítě ztrácí, ale pokud rodiče budou informace dítěti zamlčovat a odmítat se o tématu biologické rodiny bavit, způsobí to řadu psychických problémů u dítěte a neklid v rodinných vztazích. Dozvědět se celý svůj příběh je pro identitu jedince podstatný faktor. Jedinec chce vědět, proč ho rodiče opustili, komu se podobá, nebo po kom má určité nadání. Také je zde jistá potřeba odpustit. To, že bylo dítě odloženo, je těžké celoživotní břemeno způsobující náchylnost ke hněvu a zármutku. Dítě potřebuje odpustit a být vyslyšeno, aby se smutek a hněv neproměnil v hořkost. Období hledání kořenů je velmi emotivní pro všechny zúčastněné. Je zde plno emocí ze strany dítěte a strachu rodiče z toho, že dítě zjistí něco negativního o svém původu a dlouhodobě to poznamená jeho sebeúctu a identita bude poškozena. Pro tyto případy se doporučuje již při předadopční péči a převzetí dítěte do péče s pomocí sociální pracovnice a zdravotnického personálu zjistit a sepsat veškeré známé informace o původní rodině. Některým adoptovaným dětem, které příliš mnoho otázek ohledně své minulosti nemají, by tento dokument v dospívání zcela stačil. Má-li dítě podporu svých blízkých a rodiny, jsou-li vztahy v rodině pevné a bezpečné, je tohle pravé období, kdy se veškeré úsilí dostane té nejhlubší a nejsmyslupnější odměny. (Schoolerová, 2002)

EMPIRICKÁ ČÁST

4 Zhodnocení aktuálního stavu řešené problematiky

Téma mojí bakalářské práce je Adopce z pohledu adoptovaného jedince a tvorba jeho identity. Problematikou adopce z pohledu rodičů se zabývá velké množství výzkumů a publikací, já jsem se rozhodla psát bakalářskou práci se zaměřením na prožívání adoptovaných jedinců a jejich názorů na adopci v dospělosti. Za jakých podmínek a zda je vhodné dítěti říct pravdu o adopci bylo již v minulosti napsáno mnoho publikací. Jedná se o téma, které je ve společnosti velmi aktuální, protože nad těmito otázkami přemýšlí během adopčního procesu každá adoptivní rodina a tuto situaci nadále řeší i v průběhu dalších let při výchově adoptovaného dítěte.

Cairns (2013) se ve své publikaci *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem* zabývá vztahem náhradních rodičů a přijatého dítěte. Zaměřuje se na prožívání samotného dítěte, a především jeho psychický vývoj. Tvrdí, že dítě, které na počátku svého života zůstalo opuštěné, bez mateřské lásky a vyrůstalo v institucionální péči, je vážně ohroženo na svém psychosociálním vývoji. Řeší, že je důležité zpočátku k dítěti přistupovat velmi opatrně a připravit se na to, že jako následek opuštěnosti v tak raném věku se u dítěte později mohou začít projevat ve větší míře emoce jako vztek, strach, úzkost a jiná traumata. Případy dětí trpící těmito traumaty z ranné institucionální péče, o kterých píše v první části knihy popsala ze své praxe. Také se v publikaci dotýká tématu identity, na jehož tvorbě dítě celoživotně pracuje. Na základě výsledků svého výzkumu uvádí, že někteří jedinci k tvorbě své vlastní identity nepotřebují dokonale znát své kořeny a být v kontaktu s biologickými rodiči, protože zastávají názor, že identita člověka spočívá tam, kde se jako dospělí dle naší volby uchýlíme. Čili ti jedinci, kteří si nebudovali identitu během dětství a mládí nemají v dospělosti ztraceno, protože si vědomě svou vlastní identitu vybrali prostřednictvím identifikování se s nějakou jinou skupinou (např. duchovní) a jsou se sebou spokojeni. Také na základě výsledků jejího výzkumu jedinci, jež trpěli v dětství různými psychickými traumaty, které se rozhodli včas začít řešit s odborníky (terapeutové, psychologové), potom v dospělosti neměli žádný problém s navazováním přátelství, dlouhodobých vztahů a uzavíráním sňatků. Také ti jedinci, kteří se rozhodli založit rodinu a mít děti, se jim odpovědně věnovali a žádné z dětí nezůstalo v náhradní či ústavní péči.

Všechny raná traumata projevující se při výchově dítěte, které zmiňuje autorka ve výše zmíněné publikaci úzce souvisí s tím, co těmto psychickým deprivacím vlastně předchází a co dítě tedy pro svůj zdravý psychický vývoj potřebuje. Matějček (2013) v publikaci *Co děti nejvíce potřebují*“ považuje identitu aneb vědomí vlastního „já“ za jednu ze základních psychických potřeb. Uspokojení této potřeby a vytvoření si své vlastní identity v období dětství je pak totiž podmínkou k tomu, aby si člověk uspokojil další potřebu, a to potřebu společenského uplatnění, na jejíž základě si osvojí společenské role a stanoví si hodnotné životní cíle. Názor Matějčka (2013) a výsledky výzkumu Cairns (2013) si tedy odporují v tom, že někteří jedinci si potřebují pro svůj zdravý psychický a sociální vývoj vytvořit vlastní identitu ještě dřív, než vstoupí jako samostatní dospělí jedinci do společnosti, kdežto jiní jedinci jsou schopni si svou identitu plně vybudovat až po vstupu mezi ostatní členy společnosti.

Rambousková (2013) ve své kvalifikační práci *Začlenění adoptovaného dítěte do rodiny* provedla výzkum v oblasti adaptace dítěte do rodiny při adopci. Výzkum provedla metodou dotazníků skládajících se z otevřených otázek a oslovila s ním celkem pět adoptivních rodin, ve kterých je dohromady devět dětí osvojených, průměrně se tedy jedná o necelé dvě děti na rodinu. Pouze ve dvou rodinách nejsou žádné biologické děti a průměrný věk při převzetí dětí do rodin byl 1,77. Na základě odpovědí respondentů poté analyzovala data do několika oblastí, kterými jsou; základní údaje (počet adoptovaných dětí; věk, kdy děti adoptovali atd.), reakce okolí na rozhodnutí se pro adopci, změny v rodině po příchodu dítěte, vývoj vztahu mezi rodiči/sourozenci/širší rodiny a dítětem, vztah dítěte k cizím osobám, výchova a výchovné problémy dítěte, návyky a režim dítěte, začlenění do vrstevnické rodiny a vztah k autoritám, sdělení pravdy o adopci a aktuální začlenění do rodiny. Podle nich pak zjistila, nakolik se proces adaptace v těchto konkrétních rodinách lišil. Ve většině případech nastal v rodině po přijetí dítěte chaos, zmatek, nervozita a další neznámé a smíšené pocity. Tyto rodiny pak musely zcela změnit svůj životní styl, aby se co nejvíce přizpůsobili novému dítěti.

Začátky navazování vztahu s náhradními rodiči nebyly ve třech rodinách zcela ideální a podle představ, ale spíše obtížné a pomalé, v jedné rodině naopak došlo k úplnému upnutí se dítěte na náhradní matku, kdy dítě psychicky nezvládalo jakékoliv odloučení se od ní. Co se týče sdělení pravdy o adopci, všechny rodiny souhlasily se sdělením dítěti již v útlém věku. Zastávají názor, že dítě má právo pravdu vědět a vyrovnávat se s ní během dospívání. K zájmu dětí o kontakt s biologickou rodinou se také všechny rodiny postavily kladně, avšak po domluvě s dětmi tuto událost odložili až na pozdější věk, kdy děti budou zralejší a připravenější. Z výsledku výzkumu Rambouskové vyplývá, že nejlepší adaptace dítěte do rodiny probíhala

v té rodině, která si dítě převzala přímo z porodnice, tudíž navazování vazeb probíhalo přirozeně jako v rodině biologické. Ostatní začlenění bylo o něco obtížnější a vyžadovalo trpělivost ze strany rodičů a velmi citlivý přístup a pochopení. Nejhůře adaptace dítěte do rodiny probíhala při adopci čtyřletého dítěte s lehkou mentální retardací.

Alscherová (2021) napsala kvalifikační práci na téma *Adopce očima adoptovaných*, která se zabývá podobnou tematikou jako moje bakalářská práce. Ovšem s tím rozdílem, že cílem výzkumu Alscherové je zjistit, jaký vliv má adopce na průběh a kvalitu života jedince, kdežto můj výzkum se zaměřuje na tvorbu identity jedince. Její výzkumnou metodou je polostrukturovaný rozhovor, respondentů bylo 7 ve věku 17-43 let. Data získaná z rozhovoru následně analyzovala do šesti částí, vždy podle charakteru otázek. Jednalo se o základní údaje o adoptovaných jedincích, jejich reakci na vlastní adopci, názor na vhodnost sdělení pravdy o adopci, adaptace v adoptivní rodině a zájem o biologickou rodinu, subjektivní pocity ze své adopce, reakce na adopci v okolí adoptovaných jedinců (přátelé, veřejnost) a v poslední části rozhovoru měli respondenti prostor pro jejich volné vyjádření. Výsledkem tohoto výzkumu je, že většina z těchto konkrétních respondentek považuje adopci za pozitivní jev. Všechny ženy se shodly, že adopce má velký vliv na utváření osobnosti adoptovaného jedince. Pokládají vědomí o tom, že jsou adoptovaní za klíčové, protože hraje velkou roli při hledání svých kořenů. Při popisování subjektivních pocitů ze své adopce vyšly odpovědi v kladném duchu, až na jeden případ, kdy měla adopce vzhledem k častým hádkám a celoživotnímu nepochopení ze strany matky a dcery negativní dopad na osobnost i kvalitu života respondentky a tím pádem i vliv na celé vnímání adopce.

5 Metodika výzkumu

5.1 Cíle výzkumu

Cílem empirické části je prostřednictvím případové studie neboli kazuistiky zjistit, jak jedinec prožíval zjištění, že je adoptovaný, jak charakterizuje rodinné vztahy a citové vazby v adoptivní rodině, jak se podílí vědomí o adopci na budování jeho identity, jaký význam má biologická rodina v životě adoptovaného jedince a jaký názor na adopci má jedinec v dospělosti.

5.2 Výzkumná metoda

„Případová studie je systematické a komplexní zkoumání jednotlivce prostřednictvím pozorování a anamnestických rozhovorů, studia dokumentů či jeho výtvorů, sledování jeho výkonů a úspěšnosti. Zkoumání umožní detailní poznávání chování, vývoje a rozvoje jeho osobnosti.“ (Musilová, 2015, s. 29)

Pro získaná data, která jsem následně přepsala do kazuistiky jsem použila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Tento rozhovor jsem měla podle charakteru otázek členěný na čtyři části pro získání informací týkajících se zdravotní, školní, osobní a rodinné anamnézy. Odpovědi respondentů jsem poté přepsala do případové studie.

Výsledky kazuistik jsem zjišťovala pomocí metody otevřeného kódování. Text kazuistik jsem rozdělila celkem na 5 kategorií, kterými jsou; prožívání pravdy o adopci, charakteristika rodinných vztahů a citová vazba s adoptivní matkou, změny na identitě jedince v důsledku adopce, význam biologické rodiny pro adoptovaného jedince a názor adoptovaného na adopci v dospělosti.

5.3 Charakteristika výzkumného souboru

Respondentkami jsou tři ženy, ve věku od 19-45 let různé národnosti a etnické příslušnosti. Dvě respondentky vyrůstaly od předškolního věku s vědomím, že jsou adoptované, třetí respondentka se dozvěděla, že je adoptovaná až v dospělosti.

Výběr respondentů probíhal prostřednictvím internetových portálů Facebook a Instagram v on-line podpůrné skupině s názvem Adopci zdar a za pomoci doprovázející organizace Dobrá rodina, o. p. s., kterou jsem s žádostí o pomoc při hledání respondentů oslovila prostřednictvím jejich facebookové stránky. Ve veřejných diskusích jsem na základě

sdílených životních příběhů vybrala dvě ženy, které se o adopci dozvěděly v období předškolního věku a oslovila je e-mailem s žádostí o provedení rozhovoru na téma adopce pro účely mé bakalářské práce. Třetí žena se mi e-mailem ozvala s nabídkou poskytnutí rozhovoru sama díky pomoci organizace Dobrá rodina.

Setkání proběhlo vždy jedenkrát formou videohovoru. Respondentky byly seznámeny se záměrem mé bakalářské práce, souhlasily s nahráváním rozhovoru a byly obeznámeny s tím, že jejich jména budou změněna.

5.4 Výzkumné otázky

1. Jak jedinec prožívá zjištění, že je adoptovaný?
2. Kdy je vhodná doba pro sdělení pravdy o adopci?
3. Jaké důsledky má zjištění adoptovaných o adopci na rodinné vztahy?
4. Proč je biologická rodina součástí identity adoptovaného jedince?
5. Proč je pro identitu adoptovaného jedince důležité znát svou minulost?
6. Jaký názor mají adoptovaní jedinci na adopci v dospělosti?

5.5 Kazuistika č. 1

Marie, 27 let

Marie byla adoptovaná, když jí bylo 9 měsíců z kojeneckého ústavu. Její biologická matka byla v šestnácti letech znásilněná, a proto se rozhodla dát dítě k adopci. Porod podle lékařských dokumentů proběhl bez komplikací. Krátce po narození však Marie začala trpět psychickou deprivací v důsledku nedostatečného uspokojení základních psychických potřeb, především v oblasti citových podnětů, jak se v pozdějším věku ukázalo.

Různé zdravotní problémy ji poté doprovázely až do mladšího školního věku. Byla často nemocná, měla velmi slabou imunitu, kvůli tomu také často chyběla ve škole, obzvlášť na prvním stupni základní školy, kdy jednou chyběla i šest měsíců, protože pobývala v nemocnici a lázních.

Psychická deprivace a všechny další zdravotní komplikace měly negativní dopad na její socializaci. V předškolním věku odmítala chodit do mateřské školy, chtěla být co nejvíce doma mezi známými lidmi. V době, kdy nechodila do školky ji hlídala babička a děda z matčiny strany, kterých se velmi často choďovala ptát, jestli ji mají rádi.

O tom, že je adoptovaná se dozvěděla od své matky ve čtyřech letech. Jednoho dne se zeptala své matky, jak je možné, že všichni ostatní členové rodiny mají modré oči a ona je má hnědé a matka jí řekla pravdu. Podle jejích slov jí tak hodně pomohla, protože matka sama nevěděla, jak tohle téma nadhodit.

Více detailů ohledně sdělení adopce si nepamatuje z důvodu velmi nízkého věku, ovšem zpětně soudí, že její reakce byla klidná a k žádným změnám v jejím chování či vztahu k rodičům nedošlo. Říká, že tehdy příliš nechápala, co adopce znamená a později v dospívání s tím zásadní problém neměla, brala to „tak, jak to je“.

Na základní škole byla skutečnost, že je Marie adoptovaná, veřejně známá. Rodiče měli vždy v plánu jí říct, že je adoptovaná ještě předtím, než nastoupí do školy, aby se to nedozvěděla od někoho cizího a aby jí tak pravda neublížila.

Ve třídě měla pár kamarádek, ale přesto její vztahy s vrstevníky nebyly zvlášť pozitivní. Spolužáci na prvním stupni měli občas nevhodnou poznámku, že je z dětského domova, ale tohle si Marie nebrala osobně, protože od své matky věděla, že pochází z kojeneckého ústavu a usoudila, že tomu ostatní děti nerozumí. V té době si také prošla šikanou, ovšem ne z důvodu,

že byla adoptovaná, ale protože byla uzavřenější než ostatní dívky a nebavilo ji mluvit o stejných věcech jako ostatní, tudíž dle jejích slov byla „jiná“ a vyčnívala z kolektivu i například odlišnými zájmy, jako třeba častou četbou. Tohle vyloučení z třídního kolektivu také následně negativně ovlivnilo její navazování vztahů a přátelství do budoucna.

Vztahy v rodině charakterizuje jako velmi chladné. Marie své dětství nepovažuje za příliš šťastné, krásné vzpomínky má pouze na některé věci, či momenty, ale ne převážně na zážitky, protože jejich rodina dbala spíše na materiální stránku např. v podobě dárků než na emocionální vyjadřování lásky a podpory. Její otec zemřel, když jí bylo devět let na vážnou nemoc a vztah s matkou od té doby přestal fungovat. Do té doby byl ovšem stejně chladný, protože si ve spoustě věcech nerozuměly, povahově je podle Mariina názoru každá z nich úplně jiná a někdy docházelo v hádce i na poznámky ze strany matky, že ji měla v kojeneckém ústavu nechat.

Marie soudí, že ona i celá její generace vyrůstala spíše na autoritativní výchově a na tom, že se od nich očekával dobrý výkon, tudíž respektující rodičovství a bezpodmínečnou lásku si z dětství a dospívání nepamatuje. Během dětství jí velmi chyběl pocit lásky a toho, že pro někoho něco znamená. Po smrti otce se s matkou od sebe natolik vzdálily, že dnes ji Marie považuje za „úředně příbuznou osobu“ a v kontaktu jsou velmi zřídka. Při setkání si řeknou pár obecných frází a tím to končí. Dokud její otec žil, soužití jejich rodičů také nebylo šťastné, neustále se hádali a někdy po sobě i házeli věcmi, protože také oni dva byli povahově velmi rozdílní. Otec představoval v rodině přirozenou autoritu, často vyvolával konflikty, naopak matce autorita zcela scházela.

Rodiče Marie se rozhodli pro adopci z důvodu neplodnosti. Reakce širší rodiny na jejich rozhodnutí byly různé. Z matčiny strany byla reakce souhlasná, ovšem doprovázená poznámkou, že: „nepovést (myšleno povahově) se může vlastní i nevlastní dítě“. Marii však měli rádi. Matka z otcovy strany s adopcí měla problém, ale to bylo dle Marie způsobeno především její nadřazenou povahou, a také trpěla velkými předsudky.

Navzdory nedorozuměním, absenci citové výchovy a komplikovanému vztahu s rodiči a širší rodinou se Marie nikdy nepokusila vyhledat svou biologickou rodinu a ani to do budoucna neplánuje. Od své matky se v pozdějším věku dozvěděla o okolnostech svého početí, a proto nadále neměla potřebu zabývat se tím, proč ji biologická matka dala k adopci. Její důvody od začátku plně chápala a nemá jí to za zlé, necítí potřebu ji vyhledat ani seznámit se s ní. Během dospívání se s adopcí zcela smířila a soudí, že každá má svůj vlastní život. Říká

však, že kdyby se jí však biologická matka sama pokusila vyhledat, neměla by problém se s ní setkat. Od malička jí zajímá například to, jak její biologická matka vypadá a jestli mají například nějaké společné rysy, ale to je vše.

V patnácti letech po přechodu na internátní školu se Marie s matkou stýkala velmi málo a v dospělosti se definitivně odstěhovala. Později se díky osamostatnění začala zlepšovat i její schopnost komunikace a navazování vztahů, dnes se živí fotografováním a s lidmi přichází denně do styku. Také se seznámila se s partnerem, který je v současné době jejím manželem a časem založili rodinu. Manželství a rodina neměly dlouhou dobu pro Marii mimořádný význam, protože měla celoživotně negativní vzory. Po příchodu do rodiny jejího muže se však tento obraz začal měnit, protože vztahy v jejich rodině byly naprostým opakem, než jaké dosud znala ona.

Přesto ani po svatbě děti neplánovala, protože si byla vědoma toho, jaké vzorce v mateřství má. Její matce mateřské pudy zcela chyběly a Marie se bála, že bude stejná jako ona. Po letech se jim však dítě narodilo a Marie nyní vnímá mateřství jako velký dar a obrovskou zodpovědnost. Rodinu, poté co založila vlastní, vnímá jako stav, kdy člověk není sám, je to podle ní společenství lidí, kteří tu jsou neustále pro sebe, mají se vzájemně rádi a užívají si život společně.

Marie je se skutečností, že je adoptovaná zcela vyrovnaná a se svými rodinnými vztahy smířená. V častém kontaktu je nyní pouze se svou tetou, se kterou má blízký vztah. Uznává, že šrámy na duši kvůli okolnostem jejího početí a tomu, že byla nechtěné dítě má, přesto ale nikdy necítila nutnou potřebu téma adopce rozebírat, pokud narazí na nějakou komunitu adoptovaných na internetu, zapojí se čistě ze zvědavosti.

Adopce je u ní otevřené téma a nemá problém o ní mluvit, když někdo z druhé strany projeví zájem. Na adopci má kladný názor, když už je dítě od počátku nechtěné a nemilované, má vyrůstat v rodině, kde se rodiče budou snažit mu milující rodinu nahradit. Marie nemá své matce za zlé, že jejich vztah nefungoval, stojí si za tím, že pro každou ženu mateřství prostě není. Také oceňuje, že do procesu adopce rodiče tehdy vůbec šli, protože v minulosti žádné přípravné kurzy nebyly, o všem bylo velmi málo informací a celkově je adopce proces velmi psychicky náročný. Také si na matce cení toho, že zvládly i situaci, kdy otec zemřel a ona s matkou zůstaly samotné, protože cítí velký obdiv především k matkám samoživitelkám.

Podle Marie má každé dítě právo na to vědět, že je adoptované a mělo by se to dozvědět ještě v raném dětství, protože je lepší, když s tímto vědomím dítě vyrůstá a postupně ho

zpracovává tak, jak se mu mění a utváří myšlení a vědomí. Myslí si, že minulost dítěte a psychické nastavení biologické matky je součástí dítěte a podepisuje se na tom, jak se jeho identita bude během života vyvíjet. Je přesvědčená o tom, že pokud dítě již jako plod vnímá, že je nechtěné, nějaké psychické nebo zdravotní následky mít bude a je dobré, aby s tím adoptivní rodina počítala a zaujala laskavý, empatický a trpělivý přístup.

Touhu znát své kořeny a dozvědět se víc o své minulosti považuje Marie u adoptovaného dítěte za přirozené, protože podle jejího názoru člověka vlastní minulost utváří a může být odpovědí na určité naše reakce nebo chování. Je pro jeho život mnohem lepší, když ví, z čeho vše pramení a myslí si, že kdyby nevěděla, že je adoptovaná, dává nefungující vztah s matkou za vinu sobě samotné, protože se cítila odjakživa jiná než ostatní členové rodiny.

Potřebu najít biologickou rodinu považuje za velmi individuální. Chápe, že někdo potřebuje svou biologickou matku vidět a přesvědčit se o tom, že tam venku existuje někdo, kdo je mu podobný a s kým má něco společného, ale někdo se s tímto vědomím pouze vnitřně identifikuje a potvrdit to nepotřebuje.

5.6 Kazuistika č. 2

Jana, 45 let

Jana byla adoptovaná přímou adopcí z porodnice, když jí byly 2 týdny. Porod proběhl bez komplikací a spontánně, ale byl lehce předčasný, téměř o čtyři týdny dřív. Jana pobývala v porodnici delší dobu po porodu, protože ke zdravotním komplikacím došlo až později. Zpočátku špatně přijímala potravu, vše zvracela a bylo potřeba udělat různá vyšetření, bohužel bez výsledku.

Postupem času byla Janě diagnostikovaná pravostranná lehká obrna, která se projevila tím, že začala brát věci pouze do levé ruky a pravou stranu méně často používala. Dětská lékařka tvrdila, že se to časem spraví, ale neurolog později diagnostikoval Janě pravostrannou hemiparézu neboli dětskou mozkovou obrnu.

Její zdravotní problémy se však časem stupňovaly. Od sedmi let jezdila pravidelně do lázní kvůli obrně a v osmi letech měla vážný úraz, v jehož důsledku jí byla zjištěna pórůzová epilepsie. Tato fyzická porucha mozku pak způsobovala záchvaty, které byly stále častější, až Jana musela přerušit ve čtvrté třídě školní docházku na dobu tří měsíců.

Po úpravě medikace musela Jana opakovat čtvrtý ročník na základní škole, a tak se omezil její kontakt s ostatními spolužáky ve třídě. Kvůli své nemoci nemohla chodit často ven a musela velmi dbát na svou opatrnost a pro nové spolužáky tím působila velmi odlišně a nepodařilo se jí v zaběhlém kolektivu nalézt nová přátelství, či se svými zdravotními potížemi zapadnout mezi ostatní. Byla nějakou dobu osvobozená z tělocviku, nešly jí ruční práce, žádný vedoucí kroužků si ji nechtěl vzít na starost. Přesto se však Jana nikdy nesetkala s šikanou, spolužáci o ni pouze neprojevovali zájem, sama se označuje za outsidera, nebyla průbojná a nedokázala s nimi najít společnou řeč.

Protože rodiče počítali s tím, že rukama se uživit nedokáže, vedli ji k tomu, aby se dobře učila a otec požadoval, aby dělala ve třetí třídě zkoušky na jazykovou školu a v budoucnu překládala, bohužel ale právě v té době měla úraz a musela se této šance vzdát.

Kvůli špatnému zdraví, častým zdravotním komplikacím a velkému strachu o Janu se jí rodiče nikdy neodhodlali říct, že je adoptovaná. V dětství se matka bála, že by to stav Janina zdraví a psychického rozpoložení ještě zhoršilo, během dospívání už se obávali, že je již pozdě. O tom, že je adoptovaná se Jana dozvěděla od svého manžela, když jí bylo 23 let a měla již první dceru. Odjakživa se zajímala o téma náhradní rodinné péče a když se jednou dívala na

dokument o chlapci, který se vydal hledat své biologické rodiče, manžel to nevydržel a řekl jí pravdu.

Rodiče Jany mu řekli že je adoptovaná ještě před svatbou, nebyli však nijak domluvení, že jí to někdo z nich jednou řekne, nikdo k tomu neměl odvalu. Když se pravdu Jana dozvěděla, chtěla o tom s rodiči hned mluvit. Otec na otázku, proč jí to neřekli, reagoval odpovědí: „*protože ses nikdy neptala*“. Nechtěl jí říct pravdu, protože si byl jistý, že by jí ublížila.

Matka přiznala, že se velmi bála její reakce a o její zdraví. Přestože rodiče zažádali o adopci z důvodu, že matka nemohla otěhotnět, tři roky po adoptování Jany se jim narodila druhá dcera. Přestože před ní dlouhá léta všichni členové rodiny tajili, že je adoptovaná, k trvalému narušení jejich rodinných vztahů nedošlo, pouze proběhlo krátké odmlčení, kdy Jana tuto informaci potřebovala vstřebat.

K otevřenému rozhovoru o adopci mezi Janou a její matkou došlo až několik měsíců poté, co se pravdu dozvěděla. Velmi tomu pomohla okolnost, že Janina švagrová tehdy zažádala o adopci a byla to vhodná příležitost, jak o tématu adopce s matkou mluvit. O adopci mluvila otevřeně pouze s matkou, s otcem téměř nikdy, protože ani jednou neprojevil zájem na toto téma mluvit, považoval to za zbytečné, protože ji vnímal jako vlastní. Také přestože se jim tři roky po adopci Jany narodila dcera, žádný z rodičů mezi nimi v dětství nedělal ve výchově rozdíl.

V době, kdy bylo Janě okolo 11 let se její rodiče rozváděli. Po roce 1986 byl její otec ve vězení jako politický vězeň a když se vrátil, měl velmi špatné zdraví a žil převážně sám v jednom pokoji odděleně od matky. Právě v tu dobu se rodiče rozváděli, ale nějaký čas spolu po rozvodu stále bydleli. Přesto vztah Jany s otcem nebyl nikdy špatný, poté co od nich odešel se nadále stýkali, rodiče po čase také překonali své vztahové problémy a vycházeli spolu nadále jako přátelé, stýkali se například i o Vánocích, přestože oba už s novými partnery.

Avšak vztah Jany s matkou se po rozvodu zkomplikoval. Matka si po rozvodu našla nového partnera a trávila s ním více času a zábavy, mladší dceru brali na výlety s sebou, ovšem Jana s nimi trávit čas nechtěla. Nevlastní sestra se na matku velmi zafixovala a pokoušela se na sebe strhávat veškerou pozornost. Jana měla tehdy čtrnáct let a začínala se osamostatňovat, protože zastala téměř všechny domácí práce. V tu dobu si začala všimnout, že se necítí dobře, když je sama a potřebuje okolo sebe nějaký sociální kontakt s blízkými lidmi. Cítila se osamocená, chybělo jí bezpečí domova a velmi se sblížila s matčinou kamarádkou, kterou nazývala tetou, a ke které se později také přestěhovala.

V té době velmi přemýšlela nad tím, proč je tak odlišná od své matky a sestry, nejen výrazně vzhledově, ale i povahově a jinými zájmy a velmi ji mrzelo, že se na nějaký čas odcizily. Závíděla matce a sestře, že spolu mají tak blízký vztah. Odlišnou podobu od matky a sestry (především šlo o stejnou barvu vlasů) si ovšem vysvětlovala tím, že je víc podobná otci.

Se svou matkou komunikuje Jana v současné době pravidelně, nemají mezi sebou již žádné spory. Problémový vztah měla Jana v krátké minulosti pouze se svou nevlastní sestrou, která v dospělosti prošla drogovou závislostí a podle slov Jany je mezi nimi trvale narušena důvěra, ale i přesto se jí rozhodla dát druhou šanci. Otec před rokem zemřel, po jeho smrti se jejich rodinné vztahy ještě více upevnily.

Ve 33 letech se Jana rozhodla vyhledat svou biologickou rodinu. Prostřednictvím spolku SEFAM (který se zabývá vyhledáváním biologických rodin adoptovaných dětí a dospělých) se účastnila různých schůzek, aby věděla, jak správně postupovat a jaké kroky podnikat při kontaktování biologické rodiny, aby ji nevylekala. Biologickou rodinu se rozhodla vyhledat především z důvodu, že ji trápilo vědomí, že „je někde někdo“, kdo je s ní nějakým způsobem spojený, může být podobný jí a jejím dětem, které mohly po někom zdědit některé vlohy či talent a ona dotyčnou osobu nezná.

Jana zastává názor, že člověk potřebuje vědět, odkud je a dlouhé roky se jí nedařilo vysvětlit svým rodičům ani manželovi, že přestože ví, že ji mají rádi a cítí, že k nim patří, potřebuje znát odpovědi na své otázky. Manžel posléze Janě vyjádřil podporu, matka se s jejím rozhodnutím vyhledat biologickou matku časem smířila. Překonala tak strach z toho, že se něco změní, když Jana najde svou biologickou rodinu.

S biologickou matkou se Jana sešla 2x, zůstávají nadále v kontaktu, ale jen velmi zřídka. Biologická matka má manžela a dva syny, kteří o Janě nevědí, její minulost zůstává pro ostatní členy její rodiny tajemstvím, protože má strach z toho, že by ji odsoudili. Dala Janu k adopci, protože pocházela z chudé rodiny, byla nejstarší ze tří dětí a bylo jí pouhých 15 let. Janina biologická babička věděla, že o čtvrté dítě se nedokáže postarat a finančně situaci nezvládne, tudíž přestěhovala dceru do města za příbuznými, jelikož bydleli na malé vesnici, ve městě biologická matka porodila a byla domluvena přímá adopce, tudíž se celá situace utajila.

Jana je v pravidelném kontaktu, a i blízkém vztahu se svou biologickou babičkou, která má výčitky svědomí, že tehdy učinila takové rozhodnutí. Jana však tuto záležitost nevyčítá ani biologické matce, ani babičce, chápe, že to pro ně byla těžká situace.

Jana je k tématu adopce a náhradní rodinné péče velmi otevřená. Když se dozvěděla, že je adoptovaná, necítila zlost, ale především smutek. Velmi ji mrzelo, že všichni kolem ní znali pravdu a nikdo jí ji za ta léta neřekl. Ve svých vztazích si Jana nejvíce cení upřímnosti a otevřenosti a skutečnost, že jí tato informace byla zatajována i když čekala své první dítě, považuje za netaktní a nefér.

V období, kdy se na čas s matkou a sestrou odcizily, cítila Jana potřebu identifikovat se s nějakou skupinou, někam zapadnout a patřit, hledala různé spolky a party kamarádů. Projevila zájem například o církev, párkrát navštívila kostel, v pubertě se také s kamarádkou zajímaly o punkerství či anarchismus. V dospělosti, poté co se dozvěděla, že je adoptovaná, tento pocit potřeby ztotožnit se s nějakou skupinou řešila tím, že se účastnila různých seminářů na téma adopce. Zajímala se o různé podpůrné spolky a internetové komunity lidí týkající se tématu náhradní rodinné péče, což ji také přivedlo k tomu, že se rozhodli s manželem stát se pěstouny na přechodnou dobu.

Jana cítí už od dětství velkou potřebu pomáhat lidem a dětem, které potřebují péči. Protože její děti už jsou dospělé, rozhodla se před pár lety odejít z práce a naplno se věnovat poslání pěstouna a má velkou podporu ze strany svých dětí, manžela i celé rodiny.

Přestože si donedávna myslela, že téma adopce už má v sobě vyřešené a je s ním vnitřně smířená, před několika měsíci po předání dítěte z pěstounské péče na přechodnou dobu do adopce se zhroutila a odborníci se shodli na tom, že se jí otevřelo trauma z adopce. V důsledku toho musela Jana jít na pracovní neschopnost a toto trauma léčit, protože podle jejích slov zcela přestala fungovat. Její trauma se projevovalo tím, že nebyla schopná se sama najíst, jít spát, neustále potřebovala lidský kontakt, brečela a členové rodiny se o ni museli starat.

Z toho důvodu je nyní Jana přesvědčená o tom, že každé dítě, které je předáno do adopce musí tuto pravdu znát a má právo o svém původu vědět. Je podle ní daleko lepší, když dítě s touto informací vyrůstá od dětství a během života se s tím postupně vypořádává, než když náhle zjistí, že je všechno jinak. Malé děti se s tím srovnají mnohem rychleji a lépe, než dospělý člověk či jedinec v dospívání. Přála by si, aby se pravdu o adopci dozvěděla od svých rodičů a určitě v nižším věku, je si jistá tím, že by to v jejím vztahu s rodinou nic nezměnilo, pouze by v dospívání nevinila samu sebe z toho, že je natolik odlišná od matky a sestry a nerozumí si s nimi.

Podle Jany biologická rodina je a vždycky bude součástí identity dítěte. Člověk potřebuje vědět, kam patří, odkud pochází a čím dřív se s tímto ztotožní, tím snadněji tohle

téma v sobě vyřeší a nehrozí pak, že se v něm otevře jako v Janině případě až po několika letech. Říká, že ne každý se potřebuje s biologickou rodinou setkat, některým adoptovaným dospívajícím stačí vědět od adoptivních rodičů pouze důvod, proč nemohli vyrůstat v původní rodině, jak rodiče vypadali a komu jsou podobní. Dle jejího názoru to se vztahem k adoptivním rodičům to nemá nic společného a nic se tím nemění.

Na adopci stejně jako na ostatní formy náhradní rodinné péče má Jana velmi kladný názor. V adopci vidí záchranu života, ale usuzuje, že dítě odložené matkou potřebuje zejména zpočátku více pozornosti, péče a lásky, protože každé dítě již během těhotenství cítí, že něco není v pořádku a že nastane odloučení od matky. Tím si také vysvětluje své zdravotní komplikace na počátku svého života.

5.7 Kazuistika č. 3

Sandra, 19 let

Sandra byla adoptovaná z kojeneckého ústavu, když jí bylo 6 měsíců. Veškeré informace o svém zdravotním stavu má z lékařských zpráv a spisu o adopci, který si rodiče ponechali. K žádným zdravotním komplikacím v případě Sandry nedošlo, po narození se u ní neprojevyly žádné potíže, porod proběhl spontánně a těhotenství bylo bezproblémové. Během dětství a dospívání se u Sandry neprojevyly žádné genetické choroby ani psychické potíže související s porodem či odloučením od matky.

O adopci jí řekli rodiče sami ještě před vstupem do první třídy. Bylo to okolo čtvrtého roku, v mateřské škole už to věděla. Svou reakci si nevybavuje, příliš nerozuměla, co to pro ni znamená, ale vnímala, že je v jejich rodině něco jinak. Nikdy však necítila, že by do rodiny nepatřila, vždycky cítila péči a lásku ze strany rodičů.

Během dětství jí skutečnost, že je adoptovaná několikrát připomínali, například když byla na prvním stupni a potom o tom mluvili znovu, když jí bylo okolo devíti let. Bylo to z toho důvodu, aby se s informací vnitřně smířila a byla připravená na případné poznámky okolí na odlišný vzhled, protože Sandra je jiného etnika, má odlišný odstín pleti než její rodiče a širší rodina.

V jejím okolí všichni věděli, že je adoptovaná, ale nikdy se nesetkala s negativním přístupem, posměšky ani šikanou. Na základní škole byla tato informace známá i mezi učiteli. V páté třídě přestoupila na gymnázium, kde ji do té doby neznali a tuto informaci sdělila pouze několika blízkým kamarádkám. Nebyla připravená na otázky, na které se jí spolužáci pokaždé ptali, když se dozvěděli, že je adoptovaná, nechtěla tohle téma zatím příliš rozebírat.

Vztahy v širší rodině vnímá jako převážně chladnější. Sandra to popisuje tak, že každý má rád vlastní klid a soukromí. Ostatní členové širší rodiny z důvodu neplodnosti také zažádali o adopci, Sandra má tedy adoptovanou sestřenicí i bratrance v přibližně stejném věku. Sandra byla adoptovaná v rodině jako první, když se její rodiče pro adopci rozhodli, v rodině našli podporu a prarodiče mezi vlastními a nevlastními vnoučaty žádné rozdíly nedělají.

V adoptivní rodině vyrůstala Sandra jako jediné dítě. Na téma adopce s rodiči často nemluví, přestože nyní v dospělosti ji adopce a náhradní rodinná péče velmi zajímají. S rodiči má kladný vztah, na své dětství má hezké vzpomínky a cítí, že je milovaná a své rodiče má velmi ráda. Navzdory tomu však cítí, že s matkou si je bližší než s otcem. Soudí, že otec je zcela

odlišné povahy, než Sandra a v mnoha věcech si nerozumí, avšak nevytváří se tím žádné časté konflikty ani hádky.

V 16 letech se Sandra spontánně rozhodla zjistit něco o své biologické rodině, protože v tu dobu nad adoptí nejvíc přemýšlela a zajímalo ji, proč ji biologická matka dala k adoptci. Byla také zvědavá na její vzhled a vlastnosti a jestli má Sandra nějaké sourozence. Doma našla spis vedený o její adoptci, kde bylo uvedeno jméno její biologické matky. Svěřila se mi s tím, že zpětně uvažovala nad tím, že se mohla nejdříve s někým poradit, než podnikla své kroky při kontaktování biologické matky, protože dva dny poté se odhodlala ji najít podle jména na Facebooku.

Nebylo to snadné, ale přes vzdáleného člena rodiny její biologické matky se jí podařilo s ní spojit. Až poté, co biologickou matku kontaktovala, o svém rozhodnutí řekla matce. Na žádný spor nedošlo, přestože Sandra na matce poznala velkou obavu a strach z toho, že se na jejich vztahu něco změní. Po prvním upřímném rozhovoru mezi matkou a Sandrou, který na téma adoptce při té příležitosti vedli, Sandra říká, že se jejich vztah více prohloubil a od té doby spolu mluví více otevřeně a jsou si bližší.

Matka po čase vyjádřila Sandře podporu v tom udržovat kontakt s biologickou matkou, protože chápe, že je její součástí a existují otázky, na které potřebuje Sandra znát odpověď. Otec se o jejím kontaktu s biologickou matkou nedozvěděl, v šestnácti letech měla Sandra strach to říct oběma rodičům najednou a nyní se bojí, že by byl naštvaný, že mu to předtím neřekla.

S biologickou matkou se jí nakonec podařilo spojit, ale Sandra přes dopisování poznala, že byla velmi zaskočená. Dosud se zatím osobně nesetkaly, ale Sandra chce nadále vztah udržovat, přestože zpětně usuzuje, že svým rychlým přístupem a kladenými otázkami dopisováním přes Facebook biologickou matku poněkud vylekala a možná ji od kontaktu odradila.

Sandra její strach z navázaného kontaktu chápe a rozhodla se dát jí čas na to, aby situaci vstřebala, přestože je smířená s tím, že biologická matka možná do budoucna nebude chtít kontakt udržovat. Dala jí k adoptci z toho důvodu, že když otěhotněla, bylo jí 24 let, měla již jedno malé dítě a měla strach, že se nedokáže postarat o dvě děti najednou.

Sandra necítí vůči biologické matce zlost, její rozhodnutí respektuje, byla pouze velmi zvědavá na to, zda najde určitou podobnost mezi ní a biologickou matkou. Dlouho se zabývala

otázkou; „*kdo jsem?*“ a cítila potřebu dozvědět se o svém původu víc, obzvlášť kvůli odlišnému vzhledu jí a jejích rodičů. Soudí ale, pro biologickou matku je to velmi bolestivé a citlivé téma a není ještě připravená o tom mluvit.

Sandra je toho názoru, že je velmi těžké vysvětlit rodině a kamarádům žijícím v původní rodině, že přestože ví, že má rodinu, kterou má ráda a která má ráda ji, potřebuje něco o biologické rodině a svých kořenech vědět. Zejména v období puberty si jedinec prochází velkým zmatkem a smíšenými pocity ohledně sebe samého a potřebuje si vytvořit určitý obraz, aby se mohl posunout dál.

Svou minulost a všechny osoby, které se na ní podílí považuje za podstatnou část své identity, protože na základě toho, že o nich ví, zná víc samu sebe. Šest měsíců v kojeneckém ústavu považuje také za důležitou součást svého života, kdy byla na světě zcela sama a přežila, na základě toho pak staví svou identitu a může svou osobnost rozvíjet správným směrem.

Podle jejího názoru by mělo každé dítě vědět, že je adoptované a mělo by se to dozvědět od svých rodičů, a to co nejdříve, aby jedinec vyrůstal s tímto vědomím a postupně se s ním vyrovnával. Když se dítě dozví pravdu v předškolním věku, ještě té záležitosti nemá šanci plně porozumět a rodiče se tak nemusí bát dramatického průběhu, pravda jim v tomto věku nijak neublíží a na případné otázky a hlubší rozhovor tak mají rodiče šanci se více připravit.

Dozvědět se pravdu o adopci v období puberty považuje za riskantní, mohlo by to mít dramatičtější průběh a poznat pravdu až v dospělosti by podle ní bylo velmi bolestivé, protože jedinec tak žil velkou část života ve lži.

V jaké míře znát svou minulost a biologickou rodinu je podle ní zcela individuální věc. Někomu stačí dozvědět se pár základních údajů a odpovědí, někdo cítí potřebu biologickou matku přímo vidět, někdo zase naopak o biologickou rodinu zájem vůbec neprojevuje a vědomí o tom, že je adoptovaný a žije v jiné rodině, kde si ho váží a celý život se o něj starají natolik stačí k tomu, aby se posunul dál. Sandra také vidí rozdíl mezi tím, jak adopci vnímají dívky a jak chlapci. Myslí si, že většinou jsou to právě chlapci, kterým stačí vědět o své minulosti a biologické rodině jen to základní.

Pro Sandru je rodina velmi důležitá a má svůj velký význam, protože představuje nejbližší okruh lidí, ve kterém člověk najde bezpečné zázemí a oporu a také vlastní rodinu v budoucnu plánuje založit. O adopci nebyla dlouho připravená otevřeně mluvit, ale nyní v dospělosti tohle téma plně otevírá a účastní se i diskusí v různých podpůrných komunitách na

internetu týkající se adopce. Sama jeden účet založila a vytváří tím prostor pro adoptované jedince i adoptivní rodiče, kde si můžou vzájemně poskytnout rady a svěřovat se.

Také působí jako dobrovolník v dětských domovech, doprovází děti na různé tábory a zajímá se o různé neziskové organizace pomáhající opuštěným dětem a považuje to za cestu, kterou by se chtěla v budoucnu ohledně studia a povolání vydat.

5.8 Výsledky kazuistik

Každá z žen má svůj životní příběh, který je něčím výjimečný a zajímavý. Výsledky získané metodou kazuistiky jsou jedinečné, a protože každý adoptivní jedinec má svůj příběh odlišný, nelze tyto výsledky zobecnit na všechny adoptované děti. Přesto jsem v mém výzkumu zjistila, že všechny tři respondentky spojuje stejný názor na adopci a na souvislost mezi biologickou rodinou a identitou adoptovaného dítěte.

Marie, Jana a Sandra. Tři respondentky, z nichž pouze dvě vyrůstaly celý život s vědomím, že jsou adoptované a jejich identita se tak mohla zdravě utvářet během dětství a dospívání, přesto se však od sebe jejich životní příběhy velmi liší. Zatímco Marie a Sandra se díky sdělení pravdy ještě v předškolním věku s adopcí snadno sžívaly a vyrovnávaly, Jana, která se pravdu o adopci dozvěděla ve svých 23 letech se s tím smířovala o něco obtížněji. Tohle zjištění doprovázel dlouhé roky pocit, že vše je v jejím životě jinak, než jak si doposud myslela a z důvodu tohoto psychického zmatení se jí později ve svých 44 letech otevřelo trauma související s adopcí.

Všechny tři respondentky uvedly, že jejich vztahy v adoptivní rodině mezi členy širší rodiny jsou převážně chladné. Jana uvedla, že stejný byl během dospívání i její vztah s adoptivní matkou, u Marie nadále přetrvává i v dospělosti. V případě Jany a Sandry se podařilo navázat bližší citovou vazbu s matkou v průběhu let díky otevřenému a upřímnému rozhovoru o adopci, u Marie však k tomuto rozhovoru nikdy nedošlo a časem se s matkou odcizily natolik, že nyní nejsou v pravidelném kontaktu. Z důvodu chladných vztahů s matkou se Jana a Marie před narozením vlastních dětí obávaly toho, že jejich vzorce vztahu s matkou se přenesou i na jejich vztah se svým dítětem. Protože obě ženy jsou v současnosti již matkami, chci podotknout, že ani u jedné se nakonec nestalo, že by jejich vztah ke svým dětem byl opravdu stejný.

Co se týče citové vazby s adoptivním otcem, ani jedna z respondentek nikdy s otcem o adopci otevřeně nemluvila, protože ani jeden z otců neprojevil zájem anebo považoval za zbytečné se na toto téma bavit.

Všechny respondentky také během dospívání cítily odlišnost od zbytku rodiny. Jednalo se hlavně o odlišný vzhled, ale i zvyky, vlastnosti a zájmy adoptivní rodiny a dítěte. Jana, která jako jediná vyrůstala v nevědomí o adopci si tuto odlišnost dávala za vinu sama sobě a vysvětlovala si to tím, že je „jiná“. Marie přiznala, že kdyby nevěděla, že je adoptovaná, vinila

by nejspíš také samu sebe. V důsledku chladných rodinných vztahů a špatných vzorců v manželství a mateřství Marie také jako jediná z respondentek neplánovala do budoucna založit vlastní rodinu ani se vdát. Protože se od narození potýkala s psychickou deprivací a během celého dětství a dospívání jí chyběl pocit lásky a uznání, nedávala rodině příliš velký význam. Její názor se změnil poté, co poznala svého přítele a později manžela, který ji seznámil s jeho rodinou, jejichž vzorce byly zcela opačné.

Marie a Jana, které měly od narození zdravotní potíže a se svou matkou nenavázaly bezpečnou citovou vazbu, měly převážně v období školních let problém se socializací. V dětství byly často nemocné a navštěvovaly lázně a kvůli časté absenci a odlišnosti ze zdravotních důvodů nebyly přijaty třídním kolektivem. V důsledku toho měla Marie problém navazovat přátelství a partnerské vztahy i v dospělosti, jejím prvním vážným vztahem byl až její manžel.

Jana během dospívání cítila velkou potřebu „někam patřit“ a tuto potřebu si kompenzovala identifikací se s určitými skupinami lidí se stejnými zájmy, jako je náboženství, punkerství, anarchismus. Poté, co se dozvěděla, že je adoptovaná, přidala se k organizaci Dobrá rodina, stala se pěstounkou na přechodnou dobu a velmi se věnuje tématu náhradní rodinné péče. Sandra, která je z žen nejmladší přiznala, že téma adopce v sobě teprve otevírá, avšak cítí, že je připravená o tom mluvit a více se v této oblasti do budoucna orientovat, již nyní působí jako dobrovolník v doprovázející organizaci při náhradní rodinné péči.

Přestože pouze dvě respondentky projevíly zájem znát biologickou rodinu a být s ní v kontaktu, všechny tři mají na tuto záležitost stejný názor. Potřebu kontaktu s biologickou rodinou považují za zcela individuální u každého adoptovaného jedince. Všechny tři ženy uvedly, že ne každý cítí touhu s nimi mluvit nebo se s nimi potkat, avšak každý potřebuje znát alespoň nějaké informace o své minulosti a kořenech. Jana a Sandra chtěly získat od biologické matky odpovědi na otázky týkající se podobnosti ve vzhledu a zájmech, a především chtěly znát důvod toho, proč je dala k adopci. Marie biologickou matku vyhledat nechce, protože důvody k tomuto jejímu rozhodnutí jsou jí od adoptivní matky známé. Uvedla však, že vždycky přemýšlela nad tím, jak její matka vypadá a komu z její rodiny se asi nejvíce podobá. Ani jedna z respondentek neprojevila zájem o setkání s biologickým otcem, informace o biologické matce a jejím aktuálním životě jim stačí. Všechny tři respondentky se zároveň shodují v tom, že rozhodnutí biologické matky dát je k adopci nepovažují za špatné, zcela chápou jejich tehdejší životní situaci a důvody, které k tomu měly a necítí vůči biologické matce nenávist ani výčitky.

Zároveň také všechny tři ženy považují původ dítěte za podstatnou součást identity jedince. Biologická rodina i minulost jedince úzce souvisí s tím, kým adoptovaný jedinec je.

Všechny tři ženy se shodují na tom, že pro adoptovaného jedince je nejlepší, když se o adopci dozví ještě před nástupem do první třídy. Dle jejich slov tak rodiče tímto včasným sdělením pravdy chrání dítě před rizikem, že mu to prozradí někdo cizí a dítěti tak ublíží. Nejvíce nevhodná doba pro toto sdělení je podle nich v období puberty a dospívání, kdy jedinec hledá sám sebe a tato pravda by mohla uškodit nejen dítěti v rozvoji jeho osobnosti, ale i vztahu mezi dítětem a rodičem.

Sandra má na adopci velmi kladný pohled. V příbuzenských vztazích není jako jediný člen rodiny adoptovaná, má adoptovanou sestřenicí a bratrance a tohle téma již v rodině není tabu, ani nijak zvláštní věc. V adopci vidí záchranu života a je vděčná za své adoptivní rodiče. Co se týče Jany a Marie, ty svůj pohled na adopci vyjádřily téměř stejně. Marie uvedla, že: *„Je rozhodně dobře, že dítě skončí někde v rodině, kde si ho moc přejou, je milovaný a všeko. Je to mnohem lepší, než novorozenci pohození u odpadků nebo děti vyrůstající v nenávislném prostředí kdovíjakých existencí. Na druhou stranu už ten plod vnímá nastavení matky a to, že je nechtěnej a psychický následky mít prostě bude.“* Dodává také, že si uvědomuje, že je potřeba aby se adoptivní rodiče k tomuto problému postavili jinak, než jak k tomu celý život přistupovala její matka. Janě, která se rozhodla svůj smutek ze zatajené pravdy o adopci řešit otevřeně s adoptivní matkou, biologickou matkou i babičkou a také s manželem a vlastními dětmi, se podařilo nalézt samu sebe v dospělosti právě v pěstounské péči a tématice náhradní rodinné péče. Poté, co musela nedávno léčit své trauma, díky němuž se konečně s adopcí po letech smířila, vidí v adopci také záchranu života a svůj názor vyjádřila slovy: *„Lepší než být pohozená u popelnic, nebo se vůbec nenarodit, díky tomu můžu teď navíc dělat tuto práci.“*

6 Diskuse

Matějček (2018) tvrdí, že dítě, které trpí psychickou deprivací je vážně ohroženo na svém budoucím vývoji. Pocit nedostatku lásky a uznání souvisí s neuspokojenou základní psychickou potřebou, o kterých píšou v kapitole 1.3., konkrétně s potřebou vřelých citových vztahů, která je důležitá pro pozitivní vědomí vlastního „já“ a pocit životní jistoty. Matějček (2018) dále uvádí, že trpí-li dítě psychickou deprivací, má být z původní rodiny přemístěno do náhradní rodinné péče. Z mého výzkumu však vyplývá, že v případě Marie, která trpěla psychickou deprivací již od narození, ani adopce jako řešení příliš nefungovala. Mezi Marií a její adoptivní matkou se totiž nepodařilo navázat bezpečnou citovou vazbu, která měla pro Marii představovat základ pro sebeuvědomění a sebejistotu. Kovařík (in Matějček a kol., 2002) dále také tvrdí, že na navázání bezpečné citové vazby se hlavním dílem podílí rodič. Vzhledem k tomu, že Marie několikrát během svého dětství a dospívání čelila poznámkám adoptivní matky typu: „*měla jsem tě v kojeneckém ústavu nechat*“ usuzuji, že ze strany Mariiny matky nedošlo k přijetí identity adoptivního (náhradního) rodiče, a tudíž ani k plnému přijetí Marie jako „cizího“ dítěte za vlastní takového, jaké je. Právě to je základem psychologického rodičovství, jak zmiňuji v kapitole 3.2., a podle mého názoru také pravým důvodem, proč vztah Marie a její matky nikdy správně nefungoval.

V případě Jany a Sandry se již během seznámení rodičů s dítětem podařilo citové pouto navázat a identita náhradního vychovatele byla adoptivními rodiči přijata. Jana i Sandra byly přijaty za vlastní. Přestože obě ženy vztahy v širší rodině označily za chladné, díky otevřenému rozhovoru o adopci se zlepšil alespoň vztah s matkou a citová vazba v nejbližším rodinném kruhu tak zesílila. Protože se však Jana pravdu o adopci dozvěděla až v dospělosti, proběhl tento rozhovor až později, tudíž vztah mezi Janou a adoptivní matkou tak dlouhou dobu postrádal na upřímnosti a otevřenosti. V důsledku celoživotních chladných vztahů s širší rodinou však ani v jejich případě nedošlo k úplnému uspokojení potřeby vřelých citových vztahů sociálních s lidmi ze širšího prostředí rodiny (kapitola 1.3. str...), které jsou pro tvorbu identity jedince také velmi důležité. Také proto zřejmě Jana cítila především v období dospívání velkou odlišnost od adoptivní rodiny a se stejným pocitem odlišnosti vyrůstala i Sandra. Janina zkušenost s chladnými rodinnými vztahy ji v životě poznamenala tak, že Jana nyní přistupuje k lidem ve svém okolí otevřeněji a ve vztazích si velmi cení upřímnosti a komunikace.

O situaci, kterou prožívala Jana v období puberty, píše ve své publikaci Matějček a kol. (2002), že právě okolo věku jedenácti let adoptované děti, kterým je jejich původ zatajen, často

sami vycítí, že něco není, jak by mělo být, a toto dítě pak trpí pocitem nejistoty a nepatřičnosti. Tyto pocity následně působí velké nebezpečí pro vztah dítěte a rodičů, v některých případech také děti svou odlišnost od zbytku rodiny kladou za vinu sami sobě, čímž je jejich zdravý vývoj identity o to více narušen. Podle mého názoru je také tohle důvod toho, proč Jana ve svých 44 letech řešila problém otevřeného traumatu z adopce. Nevyřešené a možná potlačené pocity nepatřičnosti a odlišnosti od „*vlastní*“ rodiny kvůli nevědomosti o adopci v období dospívání jí v budoucnu dostihly a teprve tehdy nastal čas vrátit se v myšlenkách do své minulosti a tyto pocity zpracovat. Marie se v rozhovoru přiznala, že kdyby nevěděla, že je adoptovaná, vinila by samu sebe z toho, že k ní matka nemá blízký vztah. Tento její postoj je pravděpodobně zapříčiněn psychickou deprivací a nedostatkem sebejistoty a sebevědomí způsobeným výchovou. Sandra se pravdu o adopci dozvěděla od rodičů v nízkém věku a svěřila se mi, že je za to velmi vděčná, protože kvůli odlišnému vzhledu od svých rodičů a dalších členů rodiny by se nejspíš v pozdějších letech trápila tím, proč je natolik jiná, nebo by se jí mohli ostatní děti posmívat. Váží si toho, že těchto případných poznámek byla ušetřena.

Zezulová (2012) uvádí, že původní rodina vždy byla a také bude součástí identity dítěte v náhradní rodinné péči. S tímto tvrzením souhlasily všechny respondentky mého výzkumu. Podle nich je podstatné pro identitu adoptovaného jedince znát svou minulost a mít určité informace především o biologické matce. Je to důležité pro zodpovězení otázky: „Kdo jsem?“. Na základě této odpovědi pak jedinec může nadále správným směrem rozvíjet svou osobnost.

Všechny tři respondentky uvedly, že vůči biologické matce necítí výčitky ani zlost za to, že je opustila. Chápu a respektují jejich důvody dát své dítě k adopci. Marie důvod tohoto rozhodnutí své biologické matky znala, proto se jí nikdy nepokusila vyhledat, zatímco Jana a Sandra se rozhodly biologickou matku vyhledat, protože na své otázky odpovědi neznaly. Znat důvod proč je biologická matka opustila považují všechny respondentky za důležitý pro rozvoj vlastní osobnosti. Jak uvádím v kapitole 3.5., Schoolerová (2002) tvrdí, že adoptovaný jedinec cítí velkou potřebu odpustit, aby se mohl posunout dál správným směrem. Díky tomu se vnitřní smutek z toho, že byl jedinec jako novorozenec opuštěn nepromění v pozdějších letech v hořkost. Také právě tím, že respondentky pochopily rozhodnutí biologické matky k adopci, tak plně přijaly skutečnost, že jsou adoptované a došlo v jejich případě ke zdravému utvoření své identity týkající se vlastních kořenů. Jak totiž uvádí Matějček a kol. (2002), ke zdravé tvorbě identity patří také smýšlení o biologické rodině.

Sandra i Marie považují biologickou rodinu za podstatnou součást své identity, protože vytváří její minulost. Díky tomu, že člověk zná odpovědi na své otázky, zná celou pravdu o sobě a od toho se odvíjí také jeho budoucnost. Jana je nyní v dospělosti téhož názoru, protože její pocity z pozdějšího zjištění pravdy o adopci jsou spojené s pocitem, že celý život žije ve lži a že všechno je náhle jinak. S tím také souhlasí Matějčkovo (2013) tvrzení, že to, že si člověk uspokojí potřebu vědomí vlastního „já“ (vlastní identity) již v období dětství či dospívání, je podmínkou k tomu, aby si uspokojil potřebu společenského uplatnění a společenské hodnoty. Teprve potom je jedinec schopen najít si své místo ve společnosti, osvojit si konkrétní společenskou roli a nastavit si hodnotné životní cíle. Oproti tomu Cairns (2013) podle výsledků svého výzkumu uvádí, že někteří jedinci k tvorbě vlastní identity nepotřebují dokonale znát své kořeny ani necítí potřebu vyhledat biologickou rodinu, protože jsou toho názoru, že identitu si člověk vytváří dle své vlastní volby a spočívá tam, kam se jako dospělý jedinec uchýlí. Čili ti jedinci, kteří si nebudovali identitu během dětství a mládí nemají v dospělosti ztraceno, protože si vědomě svou vlastní identitu vybrali prostřednictvím identifikování se s nějakou jinou skupinou (např. duchovní) a jsou se sebou spokojeni.

Výsledky mého výzkumu se shodují s výsledky Cairns v tom, že skutečně ne každý adoptovaný jedinec cítí potřebu vyhledat biologickou rodinu, aby si byl jistý svou identitou, jako tomu je v případě Marie. Marii stačilo pouze znát důvod toho, proč byla dána k adopci, proč se jí rodiče rozhodli adoptovat a zajímaly ji dále spíše otázky proč a podle čeho si vybrali zrovna ji apod. Jak tedy tvrdí Schoolerová (2002) adoptivní rodiče by měli ještě v období předadopční péče s pomocí zdravotnického personálu a sociálních pracovníků sepsat konkrétní dokument, ve kterém budou tyto informace týkající se původní rodiny obsaženy, jelikož by to do budoucna adoptovanému dospívajícímu jedinci mohlo stačit a necítil by potřebu biologickou rodinu kontaktovat. (kapitola 3.5.)

Ovšem výsledky mého výzkumu se dále rozcházejí s výsledky výzkumu Cairns (2013) v tom, že identita adoptovaného jedince nespočívá v úzké souvislosti s biologickou rodinou. Všechny tři respondentky v mém výzkumu uvedly, že biologická rodina je podstatnou součástí vědomí vlastního „já“. Na druhou stranu tvrzení Cairns (2013), že jedinec, který si neutvoří správně identitu v období dětství a dospívání nemá v dospělosti ztraceno, se shoduje s tím, co jsem zjistila v případě Jany. Jana, která se dozvěděla až v dospělosti, že je adoptovaná, svou potřebu identifikovat se s nějakou skupinou a někam patřit po tomto zjištění uplatnila v oblasti náhradní rodinné péče, přidala se k doprovázející organizaci Dobrá rodina a stala se pěstounkou na přechodnou dobu. Jana tuto situaci podle mého názoru zvládla velmi dobře, avšak osobně si

myslím, že pro zdravý psychosociální vývoj jedince je mnohem lepší, bude-li potřeba vlastní identity rozvíjena v dětství a uspokojena v dospívání, aby jedinec mohl pokračovat k uspokojení potřeby společenského uplatnění a společenské role a soustředil se tak na své stanovené hodnotové životní cíle, jak tvrdí Matějček (2013).

Je velmi úzká souvislost mezi věkem jedince a prožíváním adopce. To, jak dítě zareaguje a přijme skutečnost, že je adoptované závisí především na jeho věku. Všechny respondentky se jednoznačně shodly na tom, že nejlepší doba pro sdělení pravdy o adopci je v předškolním věku, což vyplývá také z tvrzení profesora Matějčka v kapitole 3.3.1. Podle mého výzkumu také dvě respondentky, které se ve věku 3-4 let dozvěděly pravdu o adopci se s touto informací kladně vypořádaly, na rozdíl od třetí, která se o adopci dozvěděla pozdě. Přestože životní příběhy žen nejsou nejveselejší a každá uvedla, že má z adopce šrámy na duši, jejich názor na adopci v dospělosti je pozitivní, každá v adopci vidí záchranu života ve smyslu dát dítěti domov a milující rodinu.

Závěr

Bakalářská práce se zabývá tématem „Adopce z pohledu adoptovaného jedince a tvorba jeho identity“. Jejím cílem je zjistit, jak adoptovaný jedinec prožívá adopci a jaký dopad má vědomí o adopci na tvorbu jeho identity. V teoretické části je objasněn pojem rodina a její důležitost v životě nejen dítěte, ale i dospělého člověka, také je uveden rozdíl mezi rodinou vlastní a náhradní, práce se zabývá i základními psychickými potřebami pro zdravý vývoj dítěte. Ve druhé kapitole je vymezen pojem adopce, její právní podmínky v ČR a jsou objasněny pojmy osvojitel a osvojenec. Dále se kapitola podrobně zabývá jednotlivými fázemi v procesu adopce. Ve třetí kapitole je vymezen pojem identita a je objasněna důležitost citové vazby v adoptivní rodině, vhodnost sdělení pravdy o adopci, problematika genů a potřeba znát biologickou rodinu a vlastní kořeny adoptovaných jedinců. V empirické části je v kvalitativním výzkumu pomocí polostrukturovaného rozhovoru se třemi respondentkami použita metoda kazuistiky. Kvůli velké vzdálenosti po domluvě s respondentkami všechny rozhovory proběhly formou videohovoru se souhlasem s nahráváním, na jehož základě byla poté zjištěná data přepsaná do kazuistiky.

Prožívání pravdy o adopci považují všechny tři ženy za individuální záležitost, kdy se reakce odvíjí především od věku jedince a způsobu, jak se to jedinec dozví. Všechny respondentky se shodly, že je žádoucí, aby se dítě pravdu dozvědělo přímo od rodičů v klidném známém prostředí nejlépe v předškolním věku. Vztahy v rodině a citová vazba s matkou závisí na tom, jak se k adopci a přijatému dítěti členové rodiny postaví a jak adoptivní rodiče přijmou svou roli náhradního rodiče. Komunikace dítěte s rodičem by měla být založena na otevřenosti, upřímnosti a porozumění, o to více má být na takové komunikaci pracováno v adoptivním svazku. Znat informace o tom, že je jedinec adoptovaný znamená, že člověk ví celou pravdu o sobě, své minulosti a původu a od toho se odvíjí jeho smýšlení o sobě samém a také jeho budoucnost. Na tomhle se shodly všechny respondentky. Dále pro respondentky mého výzkumu je také pro vlastní identitu utvářející, znají-li důvod toho, proč byly biologickou matkou opuštěny, protože i díky této informaci si tvoří svůj příběh.

Přestože každá z žen má svůj příběh zcela odlišný, něčím výjimečný a něčím také smutný, všechny na adopci mají názor kladný. Dle jejich podobných tvrzení je adopce krásný způsob, jak zachránit opuštěnému dítěti život, ovšem je to velká a těžká výzva pro adoptivní rodiče, na nichž závisí to, jak se s touto životní cestou popasují a jak svět ublíženému dítěti napraví.

SEZNAM ZDROJŮ

1. ALSCHEROVÁ, Jana, 2021. *Adopce očima adoptovaných* [online]. Brno [cit. 2022-03-21]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/bfurc/>.
2. BUBLEOVÁ, Věduna, VÁVROVÁ, Alena, VYSKOČIL, Filip, POKORNÁ, Pavla, LANDOVÁ, Tereza, FIŠEROVÁ, Veronika, 2018. *Základní informace o osvojení (adopci)*. 4., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 60 s. ISBN 978-80-87455-29-6.
3. BUBLEOVÁ, Věduna, 2002. Děti potřebují rodiče, rodiče potřebují děti. In MATĚJČEK, Zdeněk a kol., (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. s. 11 - 27. ISBN 80-7178-637-3.
4. CAIRNS, Kate, 2013. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. Praha: Portál, 184 s. ISBN 978-80-262-0370-4.
5. FISCHER, Slavomil a ŠKODA Jiří, 2014. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 232 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
6. HAVLÍK, Radomír a KOŤA Jaroslav, 2011. *Sociologie výchovy a školy*. 3. vyd. Praha: Portál, 176 s. ISBN 978-80-262-0042-0.
7. KLIMEŠ, Jeroným, 2008. *Budování identity dítěte* [on-line]. © Občanské sdružení Rozum a Cit [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: http://www.pestounskapece.cz/file_prirucky-a-publicakce/RaC/Budovani_identity_ditete%282008%29.pdf
8. KOLUCHOVÁ, Jarmila, 2002. Úskalí adopce a pěstounské péče. In MATĚJČEK, Zdeněk a kol., (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. s. 111 - 127. ISBN 80-7178-637-3.
9. KOVAŘÍK, Jiří, 2002. Vývojová psychologie pro pěstouny a osvojitele. In MATĚJČEK, Zdeněk a kol., (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. s. 59 - 83. ISBN 80-7178-637-3.
10. LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk, 2011. *Psychická deprivace v dětství*. 4. dopl. vyd. Praha: Karolinum, 400 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

11. MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk, 1997. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 187 s. ISBN 80-7169-587-4.
12. MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk 1999. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada, 143 s. ISBN 80-7169-897-0.
13. MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, Rádci pro rodiče a vychovatele, 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
14. MATĚJČEK, Zdeněk a kol., 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 183 s. ISBN 80-7178-304-8.
15. MATĚJČEK, Zdeněk, a kol. (ed.), 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 155 s. ISBN 80-7178-637-3.
16. MATĚJČEK, Zdeněk, 2013. *Co děti nejvíc potřebují*. 6. vyd. Praha: Portál, 108 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-262-0398-8.
17. MATĚJČEK, Zdeněk, 2018. *Rodiče a děti*. 3., upr. vyd. Praha: Vyšehrad, 360 s. ISBN 978-80-7429-797-7.
18. MATOUŠEK, Oldřich, 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 144 s. ISBN 80-85850-24-9.
19. MOŽNÝ, Ivo, 2008. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 312 s. ISBN 9788086429878.
20. MUSILOVÁ, Marcela, 2015. *Pedagogická diagnostika*. 2., dopl. a rozš. vyd. Olomouc: Psychologická a výchovná poradna, 56 s. ISBN: 978-80-904822-9-6.
21. RAMBOUSKOVÁ, Petra, 2013. *Začlenění adoptovaného dítěte do rodiny* [on-line]. Praha [cit. 2022-03-21]. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Dostupné z:
https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/61069/DPTX_2011_2_11210_0_343207_0_122677.pdf?sequence=1&isAllowed=y
22. SCHOOLEROVÁ, Jayne E., 2002. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Praha: Návrat domů, 218 s. ISBN 80-7255-066-7.

23. SOBOTKOVÁ, Irena, 2012. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 219 s. ISBN 978-80-262-0217-2.
24. SMÉKAL, Vladimír, 2009. *Pozvání do psychologie osobnosti. Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 3., opr. vyd. Brno: Barrister & Principal, 524 s. ISBN 978-80-87029-62-6.
25. VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 181 s. ISBN 978-80-87455-14-2.
26. ZEZULOVÁ, Dagmar, 2012. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 198 s. ISBN 978-80-262-0065-9.

PRAMENY:

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový)

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů